

ОФ "Человек, право,
свобода"
КООМДУК БИРИКМЕ
«АДАМ, УКУК, ЭРКИДИК»

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН
ЭМГЕК, СОЦИАЛДЫК КАМСЫЗДОО
ЖАНА МИГРАЦИЯ МИНИСТРЛИГИ

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН
ПРЕЗИДЕНТИНЕ КАРАШТУУ
Ж.АБДРАХМАНОВ АТЫНДАГЫ
МАМЛЕКЕТТИК БАШКАРУУ
АКАДЕМИЯСЫ

Асырап алуучу үй-бүлөлөрдүн талапкерлери үчүн окуу модулу

“Асырап алуучу үй-бүлөлөрдү түзүүдөгү жана ата- эненин камкордугусуз калган балдарды багып алуудагы юридикалык аспекттер”

«Билим жана билим берүү — бул асырап алуучу үй-бүлөлөр үчүн күч» - долбоорунун алкагында КР ПМБАнын базасында асырап алуучу ата-энелердин мектебин ачуу»

Иштеп чыгуучу: ю.и.д., доцент У. Аманалиев

Курстун узактыгы: 8 академиялык саат.

Бишкек 2022

Мазмуну

Киришүү 3-бет

Курстун максаты, милдеттери	5-бет
Модулдун окуу-методикалык планы.....	7-бет
Тренинга программасы.....	9-бет
Тренер үчүн кошумча материалдар	15-бет
Тесттик тапшырмалар	57-бет
Колдонулган адабияттардын тизмеги	59-бет

Киришүү

Кыргыз Республикасындагы үй-бүлө мамлекеттин коргоосунда болот, ал Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 20-беренесинде көрсөтүлгөн. Үй-бүлө, аталык, энелик жана балалык коомдун жана мамлекеттин коргоосунда болот.

Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 20-беренесинин 3-бөлүгүндө Кыргыз Республикасынын маанилүү баалуулугу болуп – балдар саналат. Мамлекет балдардын ар тараптуу руханий, моралдык, интеллектуалдык жана өнүгүшүнө, алардын жарандык мекенчилдик тарбияланышына салым кошуучу шарттарды түзүп берет. Кыргыз Республикасынын Үй-бүлөлүк кодексинин 7-беренесинин 1-бөлүгүнө ылайык баланын табигый укугу болуп, жашоо жана үй-бүлөдө тарбияланышы керек.

Тилекке каршы, акыркы жылдары үй-бүлөсүнөн, ата-энесинин камкордугунан ажыраган балдардын саны көбөйүп жатат. 2017-жылдын статистикалык дайындары боюнча 9 айда өлкөбүздө 101 ата-эне ата-энелик укуктарынан ажыратылды. 2022-жылдын 6 ай ичинде КР багып алуу үчүн 310 бала өткөрүлүп берилди¹. Мунун себептери көп. Бул калктын көпчүлүгүнүн материалдык байгерчилигинин начарлашы, никесиз төрөлгөн балдардын санынын өсүшү, коомдо моралдын түшүшү, ошондой эле алкогольдук ичимдик жана социалдык эмес жашоо образына алып келген баңги заттарды кыянаттык менен пайдаланган ата-энелердин санынын өсүшү. Ошондой эле ата-эненин камкордугусуз калган балдардын көпчүлүгү ата-энеси туруп тирүү жетим калган балдар, алар ата-энелик укуктарынан ажыратылган же жөн гана жүйөөсүз себептерден улам балага кам көрбөйт же баладан баш тартышкандар.

БУУ 1989-жылдын 5-декабрындагы Баланын укуктары жөнүндө конвенциясынын 20-беренесине ылайык үй-бүлөлүк абалдан убактылуу же туруктуу ажыраган же айланасында мындай адамдар менен кала албаган бала мамлекет тарабынан берилген өзгөчө коргоого жана жардамга укуктуу. БУУ 1986-жылдын 3-декабрындагы «Балдардын корголушуна жана жыргалчылыгына, өзгөчө балдарды тарбиялоого өткөрүп берүүдөгү жана аларды улуттук жана эл аралык деңгээлде багып алуудагы тиешелүү социалдык жана укуктук принциптер жөнүндө» декларациясынын 4-беренесинде эгер ата-эне балага тиешелүү түрдө кам көрө албаса же туура

¹ Анастасия БЕНГАРД Кыргызстанда бала абгып алууну калагандар дайындар базасына караганда бир кыйла көп <https://24.kg/obschestvo/244889/14> сентябрь 2022, Бишкек - 24.kg.

карабаса, анда баланын ата-энесинин туугандары тарабынан кам көрүү жөнүндө, баланы башка үй-бүлөгө тарбиялоого же багып алуу үчүн өткөрүп берүү жөнүндө, зарыл учурда баланы атайын мекемелерге жайгаштыруу жөнүндө маселени кароо керек.

БУУ Балдардын укуктары жөнүндө конвенциясында айтылган жана мыйзамдарда кабыл алынган жобо балдарды адистештирилген балдар мекемесине өткөрүп берүүнүн практикасына салыштырмалуу ата-эненин камкордугусуз калган балдарды үй-бүлөлүк формаларга жайгаштыруунун артыкчылыгын билдирет, ал биринчиден баланын кызыкчылыктарына жооп бериши керек. Жетим балдарды үй-бүлөлүк тарбиялоонун формаларынын биринде мыйзамдар багып алуунун артыкчылыктуу ролуна көңүл бурат.

Кыргыз Республикасынын азыркы үй-бүлөлүк мыйзамдарында багып алуунун шарттары, тартиби жана натыйжалары жөнүндө мазмуну бир кыйла өзгөрүлдү, анын ичинде багып алуунун соттук тартиби бекитилди. Кыргыз Республикасынын Жарандык процессуалдык кодексинде каралган эрежелер боюнча өзгөчө өндүрүмдүүлүк бекитилди, башкача айтканда үй-бүлөлүк мыйзамдардан жарандык процессуалдык мыйзамдарга бир катар жоболордун «кирүүсү» болду.

Асырап алуучу үй-бүлөлөргө талапкерлер үчүн окуу модулун иштеп чыгууда балдарды асырап алуучу үй-бүлөлөргө кабыл алуунун жана ата-энесинин камкордугусуз калган балдарды асырап алуунун мыйзамдык базасына негизги көңүл бурулду. Асырап алуучу үй-бүлө, ата-энесинин камкордугунан ажыраган балдарды жайгаштыруунун жаңы формасы катары, баланы (балдарды) өткөрүп берүү жөнүндө келишимге ылайык, үй-бүлө тарбиясына, эгерде асырап алуучулар мыйзам тарабынан ата-энелерге жүктөлгөн милдеттерди толугу менен өз ыктыяры менен өзүнө алуу менен бардык жагынан аларга теңештирилсе жана бирдей укуктарга ээ болгондо, кийин мүмкүн болгон асырап алууга бул үй-бүлөдөгү баланын убактылуу жашаган жеринен көчүп кетүүгө мүмкүндүк берет деп ишенебиз.

Окутуучу модулдун материалдары интерактивдүү сабак түрүндө берилген, анын формасы чоң көлөмдү натыйжалуу жана кыска убакытта үйрөнүүгө, ошондой эле катышуучулардын арасында тажрыйба жана пикир алмашууну уюштурууга мүмкүндүк берет.

“Асырап алуучу үй-бүлөлөрдү түзүүдөгү жана ата-эненин камкордугусуз калган балдарды багып алуудагы юридикалык аспекттер” темасына асырап алуучу үй-бүлөлөргө талапкерлер үчүн окуу модулу

Максаты: Бул окуу модулу анын жардамы менен окутуунун натыйжасында студенттер балдардын укуктарын камсыз кылуунун эл аралык жана улуттук стандарттары жана ыктары менен таанышып, балдарды асырап алуу (асырап алуу) иштерин кароонун эрежелерин жана өзгөчөлүктөрүн үйрөнүшү үчүн иштелип чыккан, ошондой эле жетим балдардын жана ата-энесинин камкордугусуз калган балдардын үй-бүлөсүндө тарбиялоо жана чогуу жашоо үчүн балдарды асырап алуучу үй-бүлөгө берүү.

Курстун милдеттери:

- балдарды багуу боюнча мыйзамдык база менен таанышуу, балдарды асырап алуунун (багып алуунун) эң маанилүү принциптери менен тааныштыруу, жетим балдардын жана ата-энесинин камкордугусуз калган балдардын үй-бүлөдө тарбиялоонуусу жана чогуу жашоосу үчүн балдарды асырап алуучу үй-бүлөгө берүү;

- балдарды асырап алуунун (багып алуунун) жана балдарды асырап алуучу үй-бүлөгө берүүнүн тартибин ишке ашыруунун негизги талаптары жөнүндө түшүнүктү калыптандыруу;

- балдарды асырап алуу (багып алуу) жана асырап алуучу үй-бүлөгө берүү жөнүндө иштерди кароонун тартибин жөнгө салуучу Кыргыз Республикасынын колдонуудагы мыйзамдарын изилдөө;

- балдарды асырап алуунун (багып алуунун) укуктук аспектилеринин маңызын жана мазмунун ачуу, балдарды ата-энесинин камкордугусуз калган үй-бүлөгө берүү.

Күтүлүүчү жыйынтыктар:

Окутуунун жыйынтыгында угуучулар төмөнкүлөрдү билиши керек:

- 1) ата-энесинин камкордугусуз калган балдарды жайгаштыруу менен байланышкан иштерди талаптагыдай карай билүүгө;

2) балдарды асырап алуучу үй-бүлөгө берүү жана балдарды асырап алуу (багып алуу) тартибин ишке ашыруунун негизги талаптарын билүүгө;

3) балдарды асырап алуучу үй-бүлөгө берүүнү жана балдарды тарбиялоону (багып алууну) жокко чыгаруунун негиздерин жана тартибин билүүгө;

4) курстун катышуучулары асырап алуу (багып алуу) жөнүндө иштерди кароонун тартибин, ошондой эле балдарды асырап алуучу үй-бүлөгө берүү тартибин жөнгө салуучу мыйзамдык база боюнча теориялык билимге ээ болушат;

5) Асырап алуучу үй-бүлөнүн ишинин өзгөчөлүктөрүн аныктоо.

Окутуу ыкмасы: экспресс-окутуунун ыкмаларын жана практикалык көндүмдөрдү өркүндөтүү менен окутуунун интерактивдүү ыкмаларын колдонуу каралган. Теориялык материал практикадан алынган мисалдар менен коштолуп, жеке жана топтук практикалык иштерди аткаруу менен бекемделет.

Билимин текшерүү: угуучулардын алган билимдеринин, билгичтиктеринин жана көндүмдөрүнүн сапаты тиешелүү темалар боюнча тестирлөө жолу менен жана үй-бүлөлөрдү кабыл алууда сунушталган конкреттүү кырдаалдар боюнча практикалык иштердин тапшырмаларын аткаруунун жыйынтыгы менен аныкталат.

«Асырап алуучу үй-бүлөлөрдү түзүүдөгү жана ата-эненин камкордугусуз калган балдарды багып алуудагы юридикалык аспектилер» модулунун окуу-методикалык планы

№	Темалардын аталышы	
	1-сессия. Балдардын укуктарын камсыз кылуунун эл аралык стандарттары жана ыкмалары	3 академических часа- 1 час
	<ul style="list-style-type: none"> • Балдардын укуктары жөнүндө конвенция (1994-ж.) • Балдарга альтернативдик кам көрүү боюнча БУУ жетекчилик принциптери • Балдардын укуктары жана социалдык кызмат көрсөтүүлөрдү өнүктүрүү боюнча Европа кеңешинин токтому, (2010) • «Балдарга инвестициялоо: кедейчилик айлампасын бузуу» Европа комиссиясынын токтому (2013) • Кам көрүүчү институционалдык системасынан үй-бүлөгө жана коомго кызмат көрсөтүүгө негизделген системага өтүү боюнча жалпы европалык сунуштмалар 	
	2-сессия. КР балдардын укуктарын коргоого улуттук стандарттар жана ыкмалар	5 академиялык саат – 3 саат
1.Балдарга кам көрүүгө карата ченемдик-укуктук база		
	<ul style="list-style-type: none"> • КР Конституциясы • КР үй-бүлөлүк кодекси • КР балдар жөнүндө кодекси (2012) 	
2. Асырап алуучу үй-бүлөнү түзүүнүн укуктук негиздери		
	Асырап алуучу үй-бүлөнү уюштуруунун негиздери	
	Асырап алуучу ата-эне талапкерлиги статусун алуу тартиби	
3. Баланы (балдарды) асырап алуучу үй-бүлөгө өткөрүп берүү тартиби		
	Асырап алуучу үй-бүлөгө тарбиялоого балдарды жайгаштыруунун түрлөрү	
	Баланы (балдарды) үй-бүлөгө тарбиялоо үчүн өткөрүп берүү жөнүндө келишими	
	Баланы (балдарды) асырап алуучу үй-бүлөгө жайгаштыруу	
4. Баланын (балдардын) асырап алуучу үй-бүлөдөгү укуктары, асырап алуучу үй-бүлөдөгү баланын (балдардын) жашоо шартына жана тарбиясына мониторинг жана контроль жүргүзүү		

	Баланын (балдардын) асырап алуучу үй-бүлөдөгү укуктары	
	Асырап алуучу үй-бүлөдөгү баланын (балдардын) жашоо шарттарына жана тарбиясына мониторинг жана контроль жүргүзүү	
	Баланын асырап алуучу үй-бүлөдө болушун токтотуу	
5. КР ата-энесинин камкордугусуз калган балдарды багып алуунун укуктук негиздери		
	Багып алуунун түшүнүгү, максаты жана укуктук натыйжасы	
6. Баланы багып алуудан баш тартуу. Баланы багып алууну жокко чыгаруунун негиздери жана кесепеттери		
1	Багып алууну жокко чыгаруунун негиздери	
2	Багып алууну жокко чыгарууну талап кылууга укуктуу жактар.	
	Баары	8 академиялык саат

ИНТЕРАКТИВДИК САБАКТАРДЫН ПРОГРАММАСЫ

«Асырап алуучу үй-бүлөнү түзүүдөгү жана ата-энесинин камкордугусуз калган балдарды багып алуунун юридикалык аспекттери»

Убактысы	Модулу	Аракеттер
8.30. – 9.00	Катышуучуларды каттоо	
9.00-9.10	Тренинг жөнүндө маалымат	<ol style="list-style-type: none"> 1. Аталышы 2. Мазмуну 3. Максаты жана милдеттери 4. Окутуу методикасы
9.10 – 9.20		<ol style="list-style-type: none"> 1. Таанышуу 2. Сабак учурундагы жүрүм-турум эрежелерин иштеп чыгуу 3. Угуучулардын күтүүлөрүн аныктоо 4. Кириш тестирлөө
9.10 – 10.10	1-сессия.	<p>Балдардын укуктарын коргоонун эл аралык стандарттары жана ыкмалары</p> <ul style="list-style-type: none"> • Балдардын укуктары жөнүндө конвенция 9 1994 год) • Балдарга альтернативдик кам көрүү боюнча БУУ жетекчилик принциптери • Балдардын укуктары жана социалдык кызмат көрсөтүүлөрдү өнүктүрүү боюнча Европа кеңешинин токтому, (2010) • «Балдарга инвестициялоо: кедейчилик айлампасын бузуу» Европа комиссиясынын токтому (2013) • Кам көрүүчү институционалдык системасынан үй-бүлөгө жана коомго кызмат көрсөтүүгө негизделген системага өтүү боюнча жалпы европалык сунушталар
10.10-13.00	2-сессия.	КР балдардын укуктарын коргоонун улуттук стандарттары жана ыкмалары

		<ul style="list-style-type: none"> • КР Конституциясы • КР Үй-бүлөлүк кодекси • КР Балдар жөнүндө кодекси (2012) • Асырап алуучу (фостердик) үй-бүлө жөнүндө жобо <p>Кичи топтордо иштөө: ата-энесинин камкордугунан ажыратылган балдарды жайгаштыруунун формалары: багып алуучулар, камкорчу/көзөмөлчү, асырап алуучу үй-бүлө</p>
10.30 – 11.00	Мини-лекция	<p>Асырап алуучу үй-бүлөнү түзүүнүн укуктук негиздери МАКСАТЫ: Кыргызстандагы асырап алуучу (фостердик) үй-бүлө чөйрөсүндөгү ченемдик-укуктук актылар жөнүндө катышуучуларга маалымат берүү. НУСКАМАСЫ:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Катышуучуларга ченемдик-укуктук актылар жөнүндө таратылуучу материалдарды берүү; • Проекттер жана тексттер менен иштөө;
		<ul style="list-style-type: none"> • катышуучулар арасында ой бөлүшүүлөр аркылуу кабардар болушун жогорулатууга мүмкүндүк берүү үчүн лекциянын жүрүшүндө ири топтордо талкууну уюштуруу; • лекциянын аягында катышуучулардан төмөнкүлөрдү суроо керек: баардыгы түшүнүктүү болдубу, түшүнүктүү болсо төмөнкү суроолорго жооп бериңиздер, түшүнбөгөн жерлер болсо, кайра сураңыздар
11.00-11.10	Тыныгуу	

11.10 – 11. 30	Кичи топтордо иштөө	<p>Асырап алуучу үй-бүлөнү уюштуруу тартиби МАКСАТЫ:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Ата-энесинин камкордугусуз калган балдарды асырап алуучу үй-бүлөгө жайгаштыруу институтунун катышуучуларынын ролдорун жана функцияларын аныктоо; - Ата-энесинин камкордугусуз калган балдарды асырап алуучу үй-бүлөлөргө жайгаштыруу чөйрөсүндөгү тармактык ченемдик-укуктук актылар боюнча катышуучулардын билимдерин актуалдаштыруу. <p>НУСКАМАСЫ:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Балдар жөнүндө кодексинин төмөнкү беренелеринин үзүндүлөрүн өзүнчө барактарга даярдап чыгаруу: 80-берене. Асырап алуучу үй-бүлөнүн түзүлүшү; 81-берене. Баланы (балдарды) үй-бүлөгө тарбиялоого өткөрүп берүү жөнүндө келишим; 82-берене. Балдарды асырап алуучу үй-бүлөлөргө тарбиялоо үчүн жайгаштыруунун түрлөрү; 83-берене. Асырап алуучу ата-эне 85-берене. Асырап алуучу ата-энеге талапкер статусун алуу тартиби • Тренингдин катышуучуларын 3 кичи топко бөлүнүз. <ul style="list-style-type: none"> - Жашаган жери же жайгашкан жери боюнча балдарды коргоо боюнча ыйгарым укуктуу орган; - Асырап алуучу ата-энелер; - Асырап алынган бала; • Флипчартка жазыңыз: ыйгарым укуктуу орган; асырап алуучу ата-эне, асырап алынган бала. • Мээ чабуулу ыкмасы менен ар бир топко ата-энесинин камкордугусуз калган балдарды асырап алуучу үй-бүлөгө жайгаштыруу системасына тигил же бул катышуучунун ыйгарым укуктарын талкуулап беришин өтүнүңүз. Ар бир топко өзүнүн тандоосу боюнча бирден гана түзүмдү бериңиз. • Топтор иштеп бүткөндөн кийин салыштыруу үчүн Балдар жөнүндө кодекстин тиешелүү үзүндүлөрүн бериңиз. • Кичи топтордо — өзүнүн калтырып кеткендерин талкуу. <p>II баскыч:</p>
----------------	---------------------	---

		<ul style="list-style-type: none">• Ушул эле кичи топторго өзүнүн милдеттерин талкууну сунуштоо
--	--	---

		<ul style="list-style-type: none"> • ар бир топко укуктук-ченемдик актыларынын комплектисин бериңиз, алар төмөнкү мазмунда болушу керек: - КР Өкмөтүнүн 2020-жылдын 21-декабрында № 6 токтому менен бекитилген Асырап алуучу үй-бүлө жөнүндө жобо; - КР Өкмөтүнүн 2010-жылдын 2-мартындагы № 125 токтому менен бекитилген ата-энесинин камкордугусуз калган балдар жөнүндө дайындарды мамлекеттик банк тарабынан түзүү жана колдонуу тартиби жөнүндө жобо; - КР Өкмөтүнүн 2015-жылдын 27-октябрындагы № 733 Балдарды Кыргыз Республикасынын жарандарына жана чет өлкөлүк жарандарга асырап алууга берүү тартиби жөнүндө жобо; • кичи топтордун бетачары.
11.30 – 12.00	Мини-лекция	Асырап алуучу үй-бүлөгө баланы (балдарды) тарбиялоо үчүн өткөрүп берүү жөнүндө келишим
12.00 –12.30	Мини-лекция	<p>Баланы (балдарды) асырап алуучу үй-бүлөгө жайгаштыруу</p> <p>Тренер ар бир слайд боюнча комментарий берет.</p> <p>СМ.: лекциялык материал</p>

12.30-12.50	Кичи топтордо иштөө	<p>Кырдаалдык тапшырмаларга пленардык талкуулоо.</p> <p>МАКСАТЫ: Сессиянын жүрүшүндө баланы (балдарды) үй-бүлөгө жайгаштыруу келишимине байланышкан үч негизги маселенин тегерегинде талкууну түзүүдө маалымат жана тажрыйба алмашууга көмөктөшүү.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Алар кимдер? 2. Алар эмне иш менен алектенишет? 3. Асырап алуучу ата-энелердин негизги укуктарын санап бериңиз. <p>НУСКАМАСЫ:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Катшыуучуларды үч чакан топко бөлүңүз, алардын ар бирине үч жооптун бирине жооп берүү сунушталат. • Презентация жана пленардык талкуу <p>Текшерүү үчүн суроолор:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Баланы (балдарды) асырап алуучу үй-бүлөгө тарбиялоо үчүн өткөрүп берүү жөнүндө келишимди бузууга болобу? 2. Асырап алуучу үй-бүлөдө баланын (балдардын) жашоо шарттарына жана тарбияланышына контролдукту ишке ашыруунун тартиби кандай? 3. Баланы асырап алуучу үй-бүлөгө берүү үчүн кандай кадамдарды жасоо керек?
12.50-13.00	Тренингди аяктоо:	«Шеринг» көнүгүүсү (англис тилинен to share — бөлүшүү)
	Вопросы и ответы. Подведение итогов	<p>МАКСАТЫ: Сезимдер, ойлор, каалоолор менен кыскача бөлүшүү.</p> <p>НУСКАМА:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Тренингдин башталышында аяктаган катышуучулардын күтүү флипчартына кайтыңыз. <p>Катышуучуларга суроолор:</p> <p>Тренингдеги күтүүлөр акталдыбы?</p> <ol style="list-style-type: none"> 2. Ар бир катышуучудан төмөнкү суроолорго жооп берүүсүн өтүнүү: - Азыр мага кандай сезимдер келип жатат? <ul style="list-style-type: none"> - Бул сабактан кийин мага кандай жаңы ойлор/идеялар келди? - Алган билимимди кантип колдоно алам?

КОШУМЧА МАТЕРИАЛДАР

Балдардын укуктарын коргоонун эл аралык стандарттары жана ыкмалары

Эл аралык практикада жетим жана ата-энесинин камкордугусуз калган балдарды жайгаштыруу маселесин чечүү көп жылдык тажрыйбага ээ. 1853-жылы Чарльз Лоринг Брейс Нью-Йоркто Балдарга жардам берүү коомун негиздеген, анын негизги идеясы балдарды өлкөнүн батышындагы айыл чарба аймактарында жашаган фермерлердин асырап алуучу үй-бүлөлөрүнө шаардын көчөлөрүнөн бекер жайгаштыруу практикасы болгон. Бирок бул система боюнча келишимдер түзүлбөй, камкорчулук укугу Балдарга жардам берүү коомунда сакталып калган, бул теориялык жактан баланы каалаган убакта үй-бүлөдөн алууга мүмкүндүк берген. Ата-эненин камкордугусуз калган балдарды жайгаштыруунун мындай формасы сынга алынганына карабастан, бул идея кеңири кулач жайып, 19-кылымдын аягында жетим балдарды

фостердик (асырап алуучу) үй-бүлөлөргө жайгаштыруу кадимки көрүнүшкө айланды.

Учурда фостердик (асырап алуучу) үй-бүлө Америка Кошмо Штаттарында жетим балдарды жана ата-энесинин камкордугусуз калган балдарды жайгаштыруунун алдыңкы жолдорунун бири болуп саналат. Баланы багуучу үй-бүлөгө берүүнүн негизги себептери: өзгөчө кырдаалдардан улам анын коопсуздугун, өмүрүнө жана ден соолугуна коргоону камсыз кылуу

(мисалы, орой мамиле кылуу фактылары); ата-энелердин татаал турмуштук жагдайлары (жумуштун жоктугу, туруктуу ишинин жоктугу, жашаган жеринен айрылуу ж.б.у.с.)².

1997-жылы Америка Кошмо Штаттарында "Бала асыроо жана коопсуз үй-бүлөлөр жөнүндө" (Adoption and Safe families Act) мыйзам кабыл алынган, анда сот ата-энелерди балдарга каршы кылмыш жасагандыгы, аларды тарбиялоо жана коргоо боюнча милдеттерин аткарбайт, орой мамиле кылат деп тапса, мамлекеттик бийлик органдарын үй-бүлөнү бириктирүүгө багытталган аракеттерди көрүүгө милдеттендирүүнү токтоткон.

Мыйзамга ылайык, эгерде бала 15 айдан 22 айга чейин биологиялык үй-бүлөдөн тышкары жашаса (туугандарынын үй-бүлөсүндө болгондон башка), социалдык кызматтар ага ылайыктуу асырап алуучу үй-бүлө таба албаса, бул күчтүү травматикалык таасирге алып келет³. Мыйзамдын бул жобосу балдардын келечектеги тагдыры - биологиялык ата-энелери менен биригүү же асырап алуу боюнча акыркы чечим кабыл алынганга чейин багып алган үй-бүлөдө өткөргөн убактысын олуттуу кыскартууга мүмкүндүк берди.

Учурда Америка Кошмо Штаттарында ата-энесинин камкордугусуз калган балдар үчүн үй-бүлөлүк жашоону уюштуруунун жети түрү бар:

1. Баланын психологиялык жана эмоционалдык өнүгүүсүнө азыраак травма келтиргендиктен, туугандарына жайгаштыруу эң керектүү болуп көрүнөт.

2. Асырап алуучу үй-бүлөгө баланы шашылыш жайгаштыруу – баланын өмүрүнө жана ден соолугуна түздөн түз таасир тийгизген өзгөчө кырдаалдарда социалдык тейлөө кызматкерлери баланы үй-бүлөдөн тартып

² Karger H. J. & Stoesz D. American social welfare policy: A Pluralist Approach (4th ed.). – Boston: Allyn and Bacon, 2002.

алышат да, биологиялык үй-бүлөсүндө жагдайлар турукташкыча жана номалдашкыча асырап алуучу үй-бүлөгө жайгаштыруу аркылуу аны убактылуу камкорчуга тапшырат.

3. Професионал асырап алуучу үй-бүлөлөр - бул өз үй-бүлөсүндөгү кыйынчылыктардан улам оор турмуштук кырдаалга туш болгон балдарга жардам берүү максатында кесиптик иштин бул түрү менен алектенүүгө окуудан өткөн жана лицензия алган үй-бүлөлөр саналат.

4. Үй-бүлө тибиндеги үйлөр/интернаттар - айрым балдар муктаждыктарына жараша үй-бүлө тибиндеги үйлөргө же интернаттарга жайгаштырылышы мүмкүн, алар мекеменин кызматкерлери тарабынан багуу жана көзөмөлүндө болот.

5. Жардам берүү программалары - эгер баланын ден соолугунун же башка майыптыгы бар болсо, балага мыйзамда каралган округда же штатта иштеп жаткан программалардын алкагында адистер тарабынан кесиптик медициналык, психологиялык, консультациялык жана башка жардам көрсөтүлөт.

6. Адистештирилген асырап алуучу үй-бүлөлөр - кээ бир балдар дары-дармектерди талап кылбаган өзгөчө камкордукка муктаж. Мында тарбиялаган ата-энелер мындай баланы/балдарды багунун атайын көндүмдөрүн окушат.

7. Штатын чегинен тышкары асырап алуучу үй-бүлөлөргө баланы жайгаштыруу³.

Англиядагы багып алуучу үй-бүлөлөрдүн системасын эске алуу менен, бул маселенин тарыхынын барактарына кайрылыш керек, анткени азыркы моделдин белгилүү тарыхый өбөлгөлөрү болгон. Англияда Виктория доорунун орто ченинде миңдеген балдар өтө начар абалда болушкан, ошондуктан 2000ге чейин окуучуну кабыл ала турган мекемелерге муктаждык бар болчу. Бул мекемелерде режим катуу болушу керек эле, бул көп сандагы балдар менен күрөшүүгө жардам берген. Бул мекемелер жакшы ниет менен түзүлгөнү менен балдардын толук жашоосуна ылайыкташкан эмес. Балдар үчүн аппараттын бул моделинин ийгиликтери жана кемчиликтери тарыхый тажрыйбасын эске алуу менен, буга чейин XX кылымдын, азыркы кездеги тарбиялоо системасы түзүлдү. Ошентип, Англияда түзүлмөгө муктаж болгон жашы жете электердин 80% фостердик үй-бүлөдө тарбияланат. Кабыл алынган «Балдар жөнүндө» мыйзам (Балдар мыйзамы) буга чейин иштеп жаткан системага зарыл түзөтүүлөрдү киргизген. Ошол эле учурда Мыйзамга биринчи

³ Geen R. Who will adopt the foster care children left behind? Caring for Children. Brief № 2 // www.urban.org/url.cfm

жолу «ата-энелик жоопкерчилик» термини киргизилген, ал «баланын ата-энесинин бардык укуктары, милдеттери, моралдык милдеттери, функциялары, милдеттери жана ыйгарым укуктары аны менен баарлашууда жана анын мүлкүн башкаруулар да мыйзамда бекитилген». Азыркы Англияда колдонулуп жаткан фостердик система, албетте, балдардын таламдарына толук жооп берген үй-бүлөгө балдарды жайгаштыруунун эффективдүү жолу болуп саналат. «Фостердик үй-бүлө жетим балдарды убактылуу жайгаштыруунун бир түрү болсо да, ошого карабастан ал аларды социалдык жактан коргоонун кызыкчылыктарын толук өлчөмдө эске алууга мүмкүндүк берет...». Ошол эле учурда, фостердик камкордукка алынган бала - балага жоопкерчилик алган, бирок анын ата-энеси болуп эсептелбеген адам баланын өмүрү жана өнүгүшү үчүн керектүү шарттарды камсыз кылып, кам көргөн жашы 16 жете элек бала⁴.

Фостердик ата-эне деп таанылган, ошондой эле бул статустан ажыратылган адам документтештирилүүгө тийиш. Фостердик үй-бүлөдө 3төн ашык бала болбошу керек. Бир тууган ини-ага жана эже-синдилердин саны белгиленген сандан ашып кеткен учурда уруксат берижаш. Балдар жөнүндө мыйзамдан, ошондой эле Балдарды жайгаштыруу жөнүндө жалпы нускама (Arrangements for Placement of Children (General) Regulations) жана фостердик тарбиялоого балдарды жайгаштыруунун эрежелеринен тышкары (Foster Placement (Children) Regulations) ар кандай турмуштук кырдаалдарды жана жагдайларды эске алуу менен баланы багуучу үй-бүлөгө берүү процессин деталдуу түрдө жөнгө салат. 1999-жылы Улуу Британиянын Улуттук Фостердик Ассоциациясы (NFCA) Улуу Британияда Фостердик Багуу боюнча Улуттук Стандарттарды даярдап, басып чыгарган.

Ал эми Чыгыш Европа өлкөлөрүнө келсек, тарыхый шарттарга байланыштуу балдарды тарбиялоо системасы жаңы гана калыптанууда, ал эми башка жерде ал эми гана жаралууда. Биздин оюбузча, бул Чыгыш Европанын көпчүлүк өлкөлөрүндө узак убакыт бою ата-эненин камкордугусуз калган балдарды коомдук тарбиялоо приоритеттүү маселер катары каралып келгендигине байланыштуу⁵.

1970-жылдардын аягында Чехословакияда балдарды патронаттык багып алуу ишке киргизилген. Үй-бүлөлүк укуктун бул белгилүү, бирок унутулуп бараткан институту кеңири колдонула баштаганын практика көрсөттү. Акыркы 30 жылдагы саясий өзгөрүүлөргө байланыштуу Чехиядагы патронаттык (багуучу) билим берүү системасы да өзгөрдү.

Заманбап Чехиядагы патронаттык (фостердик) билим берүү - бул келечектеги тарбиялануучу ата-энелерди даярдоо жана турмуштук оор

⁴ См.: www.opsi.gov.uk/acts.htm.

⁵ Гойхбарг А.Г. Брачное, семейное и опекуное право Советской Республики. М.: Госиздат, 1920. С. 5.

кырдаалда турган балдарды колдоо боюнча мекемелердин өнүккөн системасы. Чехиянын патронаждык системасында багып алган ата-эне менен балдарды жайгаштыруу кызматынын ортосунда эмгек келишими түзүлөт жана баланы фостердик үй-бүлөдө тарбиялоого берүү жөнүндө келишим түзүлөт⁶.

Баланын үй-бүлөдө тарбиялануу укугун гарантиялаган негизги эл аралык актылар Балдардын укуктары жөнүндө конвенциясы саналат (1989-жылдын 20-ноябрында Башкы Ассамблея тарабынан кабыл алынган, 1990-жылдын 2-сентябрында күчүнө кирген). Бул Конвенцияга катышкан мамлекеттер коомдун негизги бирдиги жана анын бардык мүчөлөрүнүн, өзгөчө балдардын өсүшү жана бакубат жашоосу үчүн табигый чөйрө катары үй-бүлөдө зарыл коргоо жана жардам көрсөтүлүшү керек экендигине ишенишет өз инсандыгынын толук жана гармониялуу өнүгүшү үчүн бала үй-бүлө чөйрөсүндө, бакыттын, сүйүүнүн жана түшүнүүчүлүктүн атмосферасында чоңоюшу керектигин түшүнүү менен коомдун милдеттерин толук мойнуна ала алат...»⁷.

Баланын укуктары жөнүндө Конвенциянын 3.2-беренесинин 1-бөлүгүндө «Катышуучу мамлекеттер балага анын жыргалчылыгы үчүн зарыл болгон коргоону жана камкордукту камсыз кылууга, анын ата-энесинин, камкорчуларынын жана мыйзам боюнча ал үчүн жооптуу башка адамдар жана бул үчүн бардык тиешелүү мыйзамдык жана административдик чараларды көрүшөт».

42.3 беренедө «Катышуучу мамлекеттер балдардын ден соолугуна терс таасирин тийгизген салттуу тажрыйбаларды жоюу үчүн бардык натыйжалуу жана зарыл чараларды көрүшөт» [3, 18-бет].

Ошондой эле баланын укуктарына кепилдик берген эл аралык актыларга Балдарга альтернативдик кам көрүү боюнча БУУ жетекчилик принциптери, Балдардын укуктары жана социалдык кызмат көрсөтүүлөрдү өнүктүрүү боюнча Европа кеңешинин токтому, (2010), «Балдарга инвестициялоо: кедейчилик айлампасын бузуу» Европа комиссиясынын токтому (2013.), Камкордуктун институционалдык системасынан үй-бүлөгө жана коомдук кызматтарга негизделген системага өтүү боюнча жалпы европалык сунуштарды киргизүүгө болот.

⁶ Лапина Е.П. Чет мамлекеттерде фостердик үй-бүлө институтун укуктук жөнгө салуу.

⁷ 1989-жылдын 20-ноябрында БУУ Башкы Ассамблеясы тарабынан жактырылган Баланын укуктары жөнүндө конвенциясына Кыргыз Республикасы 1994-жылдын 12-январында № 1402-ХП КР Жогорку Кеңешинин токтому менен кошулган

**Кыргыз Республикасында Балдардын укуктарын
коргоонун улуттук стандарттары жана ыкмалары
Балдардын укуктарын коргоо чөйрөсүн жөнгө
салуучу ченемдик-укуктук актыларга төмөнкүлөр
кирет:**

1. 2021-жылдын 5-майында Кыргыз Республикасынын референдуму тарабынан кабыл алынган Кыргыз республикасынын Конституциясы;
2. Кыргыз Республикасынын Жарандык кодекси, биринчи бөлүм, 1996-жылдын 8-майы, № 15;
3. Кыргыз Республикасынын Жарандык кодекси, экинчи бөлүм, 1998-жылдын 5-январы № 1;
4. Кыргыз Республикасынын Эмгек кодекси, 2004-жылдын 4-августу № 106;
5. Кыргыз Республикасынын Үй-бүлөлүк кодекси, 2003-жылдын 30-августу, №201;
6. Кодекс Кыргыз Республикасынын Балдар жөнүндө кодекси 10 июля 2012-жылдын 10-июлу, № 100.
7. Кыргыз Республикасынын Жазык кодекси, 2017-жылдын 28-октябры февралы, № 1927;
8. Кыргыз Республикасынын Жазык-процесстик кодекси, 2017-жылдын 28 октябры, 2 февралы, № 1209; Кыргыз Республикасынын Жазык-аткаруу кодекси, 2017-жылдын 31 январы, № 17;
9. Кыргыз Республикасынын Жарандык процессуалдык кодекси 2017-жылдын 25-январы, № 14;
10. Кыргыз Республикасынын Административдик-процессуалдык кодекси 2017-жылдын 25-январы, № 13;
11. Кыргыз Республикасынын «Ички миграция жөнүндө» мыйзамы 2002-жылдын 30-июлу, № 133;
12. Кыргыз Республикасынын «Жарандык абалдын актылары жөнүндө» мыйзамы 200520-жылдын 12 августу апрели, № 6110;
13. «Кыргыз Республикасынын жарандыгы жөнүндө» Кыргыз Республикасынын мыйзамы, 2007-жылдын 21-майы, № 70;
14. Кыргыз Республикасынын «Кепилденген мамлекеттик минималдуу социалдык стандарттары жөнүндө» мыйзамы, 2009-жылдын 26-майы, № 170;

Асырап алуучу үй-бүлөнү түзүүнүн укуктук негиздери

1. Асырап алуучу үй-бүлөнү уюштуруунун тартиби

2. Асырап алуучу ата-эне талапкерлиги статусун алуунун тартиби

1. Асырап алуучу үй-бүлөнү уюштуруунун тартиби

Асырап алуучу үй-бүлө – Кыргыз Республикасынын мыйзамдарында белгиленген ата-эненин камкордугусуз калган баланы тарбиялоо боюнча келишимдин негизиндеги үй-бүлө.

Баланы (балдарды) багып алууга же камкорчулукка (көзөмөлчүлүккө) берүү мүмкүн болбосо, бала (балдар) алар бойго жеткенге чейин фостердик үй-бүлөдө кармалышы мүмкүн.

Асырап алуучу үй-бүлөнү уюштуруунун тартиби Кыргыз Республикасынын Конституциясы, Кыргыз Республикасынын Үй-бүлө кодекси, Кыргыз Республикасынын Балдар жөнүндө кодекси, ошондой эле КР Өмөтүнүн 2020-жылдын 21-декабрындагы № 6 токтому менен бекитилген Асырап алуучу үй-бүлө жөнүндө жобо, Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 2010-жылдын 2-мартындагы № 1250 токтому менен бекитилген ата-энесинин камкордугусуз калган балдардын дайындарын мамлекеттик банк тарабынан түзүү жана колдонуу тартиби жөнүндө жобосу жана башка Кыргыз Республикасынын ченемдик-укуктук актылары менен жөнгө салынат. Багуучу ата-эне (ата же эне) болуп 30 жашка толгон, бирок 65 жаштан ашпаган, окутулган, тандалып алынган жана ыйгарым укуктуу органдан корутундусун алган, асырап алган ата-эне болуу мүмкүнчүлүгү жөнүндө Кыргыз Республикасынын жарандары боло алышат. Кыргыз Республикасынын Балдар жөнүндө кодексинин 83-беренесинин 1-бөлүгүнүн 1-11-пункттарында көрсөтүлгөн адамдарды кошпогондо, талапкерлер балдар иштери боюнча комиссия тарабынан бекитилет.

Асырап алуучу ата-эне болууну каалаган жарандар асырап алуучу ата-эне болуу мүмкүнчүлүгү жөнүндө корутунду алуу үчүн жашаган жери боюнча аймактык бөлүмгө арыз менен кайрылышат.

Асырап алуучу ата-эне болууну каалаган жарандын арызы боюнча балдарды коргоо боюнча ыйгарым укуктуу органдын кызматкери аны менен аңгемелешүү өткөрөт. Балдарды коргоо боюнча ыйгарым укуктуу орган үй-бүлөнүн чогуу жашаган бардык мүчөлөрү менен сурамжылоо жүргүзүү үчүн арыз ээсине(лерге) үйүндө үчтөн кем эмес жолугушууну уюштурат, баланы

(балдарды) тарбиялоого алуунун мотивдерин жана себептерин аныктайт. Арыз ээсинин (арыз ээлеринин) үй-бүлөсүнө мындай баруулардын жок дегенде бири арыз ээсине билдирбестен пландан тышкаркы болушу керек, андан кийин күбөлөрдүн катышуусунда акт түзүлөт. Балдарды коргоо боюнча ыйгарым укуктуу органдын кызматкери арыз ээсинин ар бир барганы боюнча отчет түзүүгө милдеттүү.

Аймактык бөлүм – балдарды коргоо жаатындагы Кыргыз Республикасынын мыйзамдарында белгиленген компетенциянын алкагында өз ишин жүзөгө ашыруучу аймактык бөлүм.

Арыз түшкөндөн кийин аймактык бөлүм төмөнкү иштерди жүзөгө ашырат:

1) арыз берилген күнү аны каттайт, арыз ээси менен аңгемелешүү жүргүзөт, багып алуу үй-бүлөсүн түзүүнүн талаптарын жана тартибин түшүндүрөт;

2) талапкер менен чогуу жашаган, жашы жете элек балдары бар үй-бүлөнүн бардык бойго жеткен мүчөлөрү менен аңгемелешүү жүргүзөт, баланы (балдарды) камкордукка алуу каалоосунун жүйөсүн жана себептерин аныктайт. Баланы (балдарды) асырап алууну каалаган адамдын үй-бүлөсүнө мындай баруулардын жок дегенде бири талапкерге билдирбестен пландан тышкары болушу керек;

3) төмөнкү документтерди берүүнүн зарылчылыгы жөнүндө арыз ээсине билдирет:

- арыз ээсинин паспортунун көчүрмөсү;
- никеси тууралуу күбөлүк (эгер адам никеде турса);
- жубайынын жазуу жүзүндөгү макулдугу (эгер адам никеде турса);
- үй-бүлөсүнүн курамы жөнүндө жашаган жеринен маалымкат;
- турак жайга менчик укугун ырастоочу документ же жашаган жеринен үй китебинен көчүрмө бөлүк же турак жайды ижарага алуу келишими;
- адамды жазык жоопкерчилигине тартуу, соттолгондугу же соттолбогондугу тууралуу ички иштер органдарынын маалымкаттары;
- баланы тарбиялоо үчүн үй-бүлөгө алууну каалаган адамдын ден соолугунун абалы жөнүндө жана анын үй-бүлө мүчөлөрүнүн Тизмеге ылайык оорулары жок экендиги жөнүндө мамлекеттик медициналык-профилактикалык жана медициналык-социалдык уюмдун медициналык корутундусу, Кыргыз Республикасынын Өкмөтү тарабынан аныкталуучу, оорулары болгон учурда адам асырап алуучу, камкорчу (камкорчу) жана багып алуучу катары таанылбайт;

- иштеген жеринен мүнөздөмөлөр же жашаган жери боюнча кошуналардын (3 кем эмес) сын-пикирлери;

4) бардык докумменттерди алгандан кийин 5 жумуш күнү ичинде КР Өкмөтүнүн 2020-жылдын 21-декабрындагы № 6 токтомунда бекитилген Асырап алуучу үй-бүлө жөнүндө жобонун 2-тиркемесине ылайык асырап алуучу ата-энеге колдоо көрсөтүү, асырап алуучу үй-бүлөдө балдарга кам көрүү жана тарбиялоо боюнча минималдуу стандарттардын талаптарын эске алуу менен жавшоо-тиричилик шарттарына изилдөө жүргүзөт (мындан ары - минималдуу стандарттар) акт түзөт;

5) оң чечим кабыл алынган учурда аймактык бөлүм арыз ээсин каттайт жана ыйгарым укуктуу органга арыз ээсин багып алуучу ата-энелерге талапкерлерди даярдоо боюнча окуудан өтүү үчүн арыз жөнөтөт;

6) ыйгарым укуктуу орган тарабынан уюштурулган окутууга арыз ээсин жөнөтөт.

2. Асырап алуучу ата-эне талапкерлиги статусун алуунун тартиби

Баланы (балдарды) багуучулукка алууну каалаган адамдын арызынын негизинде жашоо шарттарын текшерүү актысы, аңгемелешүүнүн натыйжалары жана Асырап алуучу үй-бүлө жөнүндө жобонун 7-пунктунда көрсөтүлгөн документтер, ошондой эле окутуунун натыйжаларын эске алуу менен аймактык бөлүм баккан ата-энелерге талапкер болуу мүмкүнчүлүгү жөнүндө корутунду даярдайт.

Асырап алуучу ата-энеге талапкер (лер) (мындан ары – талапкерлер) - мыйзамдарда белгиленген талаптарга ылайык, Ата-энесинин камкордугусуз калган балдар жөнүндө дайындардын мамлекеттик банкына асырап алуучу ата-эненин талапкери катары киргизилген арыз берүүчү;

Асырап алуучу ата-эне болуу мүмкүнчүлүгү жөнүндө корутунду арыз келип түшкөн күндөн тартып 30 күндөн кечиктирбестен даярдалышы керек.

Асырап алуучу ата-энелерге талапкерлердин статусун алуу ата-энесинин камкордугусуз калган балдар жөнүндө анын маалыматтарын Мамлекеттик маалымат банкына киргизүү үчүн негиз болуп саналат.

Корутунду даярдалган учурдан тартып үч күндүк мөөнөттө аймактык бөлүм арыз ээсине жазуу жүзүндө жооп жөнөтөт.

Корутунду чыгарылган күндөн тартып бир жыл бою күчүндө болот. Көрсөтүлгөн мөөнөт өткөндөн кийин Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 2020-жылдын 21-декабрындагы № 6 токтому менен бекитилген Асырап

алуучу үй-бүлө жөнүндө жобонун 7-пунктунун 3-пунктчасында көрсөтүлгөн документтер жаңыртылбаган учурда, бала алууну каалаган адамдар тарбиялоо үчүн бала (балдар) асырап алуучу үй-бүлөлөргө талапкер статусун жоготот жана бакма ата-энеге талапкер катары балдар жөнүндө мамлекеттик маалымат банкынан чыгарылууга тийиш.

Бйгарым укуктуу орган асырап алуучу ата-энелерди даярдоо максатында, асырап алуучу ата-энелерге талапкерлерди даярдоонун окуу планын бекитет, окутууну уюштурат жана асырап алуучу ата-энелерге талапкерлерди окутуудан ийгиликтүү өткөн талапкерлерге күбөлүк берет.

Асырап алуучу үй-бүлөгө баланы (балдарды) өткөрүп берүү тартиби

- 1. Асырап алуучу үй-бүлөгө тарбиялоого балдарды жайгаштыруунун түрлөрү**
- 2. Үй-бүлөдө тарбиялоо үчүн баланы (балдарды) өткөрүп берүү жөнүндө келишим**
- 3. Асырап алуучу үй-бүлөгө баланы (балдарды) жайгаштыруу**

1. Асырап алуучу үй-бүлөгө тарбиялоого балдарды жайгаштыруунун түрлөрү

Асырап алуучу үй-бүлөгө тарбиялоого балдарды жайгаштыруунун төмөнкүдөй түрлөрү болот:

1. Шашылыш жайгаштыруу – эгер бала коркунучта же ата-энеси таштап кеткен болсо бир нече сааттан бир суткага чейин;
2. Кыска мөөнөттүү жайгаштыруу – бир айга чейинки мөөнөт;
3. Орто шашылыш жайгаштыруу – 6 айга чейинки мөөнөт;
4. Узак мөөнөттүү жайгаштыруу – 6 айдан ашык мөөнөт;
5. Мезгил-мезгили менен жайгаштыруу – бир нече күнгө, дем алыш күндөргө, каникулдарга.

Баланы (балдарды) шашылыш түрдө жайгаштыруу учурунда аймактык бөлүмдүн кызматкери аны асырап алуучу үй-бүлөгө берүү алдында медициналык кароону уюштурат, ал эми баланын (балдардын) биринчи жумасында асырап алуучу үй-бүлөдө калуу муктаждыктарын аныктоо жүргүзүлөт.

Баланы (балдарды) узак мөөнөткө жайгаштырууда асырап алуучу ата-эненин жашы эске алынат, асырап алынган бала (балдар) 18 жашка келгенге

чейин 65 жаштап ашпоого тийиш (асырап алуучу ата-эненин жок дегенде бирөөсү).

Баланы (балдарды) асырап алынган бала (балдар) тарбияланып жаткан үй-бүлөгө узак мөөнөткө жайгаштыруу анын (алардын) макулдугу жана асырап алуучулардын макулдугу менен жүзөгө ашырылат.

Баланы (балдарды) узак мөөнөттүү жана орто мөөнөттүү жайгаштыруу үчүн асырап алуучу үй-бүлөгө өткөрүп берүү жөнүндө чечимди Комиссиянын макулдугу менен аймактык бөлүм кабыл алат, ал эми баланы (балдарды) асырап алуучу үй-бүлөгө жайгаштыруунун башка учурларында аймактык бөлүмдүн чечими менен жүзөгө ашырылат.

3. Үй-бүлөгө тарбиялоо үчүн баланы (балдарды) өткөрүп берүү жөнүндө келишим

Баланы (балдарды) асырап алуучу үй-бүлөгө берүү келишимдин негизинде аймактык бөлүмдүн кызматкери тарабынан асырап алуучу үй-бүлөнүн жашаган жери боюнча жергиликтүү өз алдынча башкаруунун аткаруу органынын өкүлүнүн катышуусу менен жүргүзүлөт.

Баланы (балдарды) өткөрүп берүү жөнүндө келишим балдарды коргоо боюнча ыйгарым укуктуу орган менен асырап алуучулардын (жубайлар же балдарды үй-бүлөгө тарбиялоону каалаган айрым жарандар) ортосунда Балдар иштери боюнча комиссия менен макулдашуу боюнча түзүлөт.

Жашы жете элек бала (балдар) аталган келишимде каралган мөөнөткө асырап алуучу үй-бүлөгө берилет (КР Балдар жөнүндө кодекси 81-берене).

Баланы (балдарды) үй-бүлөгө тарбиялоого берүү жөнүндө келишимде баланы (балдарды) багуу, тарбиялоо жана окутуу үчүн шарттар, асырап алуучулардын укуктары жана милдеттери, багып алуучу үй-бүлөгө карата милдеттер балдарды коргоо боюнча ыйгарым укуктуу органдын, ошондой эле мындай келишимди бузуунун негиздери жана кесепеттери каралууга тийиш.

Асырап алуучу ата-энелерге эмгек акынын өлчөмү Кыргыз Республикасынын мыйзамдарында белгиленет жана республикалык бюджеттин каражаттарынын эсебинен жүзөгө ашырылат.

Асырап алуучу үй-бүлөгө берилген ар бир баланы багуу үчүн төлөмдөр финансы жылынан мурунку жылдын IV кварталы үчүн Кыргыз Республикасынын Улуттук статистика комитети тарабынан белгиленген тиешелүү курактык топтордогу балдар үчүн жашоо минимумунун эки өлчөмүндө белгиленет.

Кошумча асырап алынган баланы (балдарды) багуу боюнча чыгашалар ар бир бала үчүн эсептежаш.

Баланы тарбиялоо үчүн асырап алуучу ата-эненин бирөөсүнө Кыргыз Республикасынын Улуттук статистика комитети тарабынан эмгекке жарамдуу калк үчүн каржы жылдын IV кварталы үчүн белгиленген жашоо минимумунун 1,5 өлчөмүндө айлык акы берижаш.

Асырап алуучу үй-бүлөгө эки же андан көп бала берилсе же бир жашка чейинки бала, ден соолугунун мүмкүнчүлүгү чектелген бала, жашы жете элек кош бойлуу кыз, ВИЧ-инфекциясы бар бала болсо, которулган балдардын арасында ай сайын кошумча 10 пайыз өлчөмүндө мындай ар бир бала үчүн баккан ата-эненин айлык акысына компенсация белгиленет. Мында пособиенин жалпы суммасы баккан балага ай сайын берилүүчү негизги компенсациянын 50 пайызынан ашпоого тийиш.

Баланы (балдарды) багуу үчүн төлөмдөр жана багып жаткан ата-энелерге эмгек акы келишим түзүлгөн күндөн тартып дайындалат.

Багуучу үй-бүлө жөнүндө жобонун пунктунда каралган төлөмдөр ай сайын аймактык бөлүм тарабынан багып алуучунун банктык эсебине которулат.

Эмгекке жана башка социалдык төлөмдөргө кошумча төлөмдөрдүн региондук коэффициенттери белгиленген бийик тоолуу жана алыскы калктуу конуштарда жашаган адамдар үчүн баланы багуу үчүн төлөмдөрдүн өлчөмдөрү жана баккан ата-энелердин айлык акысы коэффициенттер эсепке алынбастан эсептежаш.

3. Баланы (балдарды) асырап алуучу үй-бүлөгө жайгаштыруу

Баланы (балдарды) асырап алуучу үй-бүлөгө берүү баланын эң жогорку кызыкчылыктарын, бул баланын үй-бүлөлүк байланыштарын сактоону, анын пикирин, өнүгүү өзгөчөлүктөрүн, этностук тегин, дин жана маданиятын эске алуу менен ишке ашырылат.

Асырап алуучу үй-бүлөдөгү балдардын жалпы саны, анын ичинде туугандары жана асырап алгандар 5 адамдан ашпоого тийиш.

3 жашка чейинки баланы (балдарды) тарбиялоочу үй-бүлөгө жайгаштырууга асырап алуучулардын бири толук жумушсуз калган учурда жол берижаш.

10 жашка чыккан баланы асырап алуучу үй-бүлөгө берүү жөнүндө чечим баланын пикирин эске алуу менен кабыл алынат. Бала макул болбогон учурда аймактык бөлүм баланы башка багуучу үй-бүлөгө берүү боюнча чараларды көрөт.

Бир бири менен туугандык байланышта болгон балдар, анын ичинде өгөй балдар, бир асырап алуучу үй-бүлөгө өткөрүлөт, балдар өздөрүнүн мамилеси жөнүндө билбеген, жашабаган жана чогуу тарбияланбаган, ден соолугуна байланыштуу бирге жашай албаган жана боло албагандан башка учурларда бөлүүгө жол берилбейт.

Баланы жайгаштыруу үчүн асырап алуучу үй-бүлөнү тандоо Асырап алуучу үй-бүлө жөнүндө жобонун 13-17-пункттарына ылайык, ден соолук, билим, социалдык байланыштар, эмоционалдык жана жүрүм-турумдук өнүгүү деңгээли, өзүн-өзү тейлөө көндүмдөрү, ошондой эле аймактык жакындыкты эске алуу менен жүзөгө ашырылат.

Аймактык бөлүмдүн кызматкери үй-бүлөлүк дарыгер, баланын жашаган (болгон) жери боюнча жергиликтүү өз алдынча башкаруунун аткаруу органынын өкүлү менен бирге баланын муктаждыктарына баа берүүнү жүргүзөт. Баалоо баланы асырап алуучу үй-бүлөгө жайгаштыруу үчүн даярдоо мезгилинде 10 календардык күндүн ичинде жүргүзүлөт.

Баалоо учурунда үй-бүлөлүк дарыгер баланы медициналык кароодон өткөрөт, зарыл болгон учурда кошумча текшерүү жүргүзөт, медициналык кызмат көрсөтүүнү уюштурат, баланын (балдардын) ден соолугунун абалы, анын физикалык өнүгүүсү жөнүндө кам көрүүнүн сунуштары боюнча жазуу жүзүндөгү корутундуну даярдайт.

Бала барган билим берүү уюмунун жетекчиси баланын (балдардын) жетишкендиги, анын өнүгүүсүнүн өзгөчөлүктөрү, жүрүм-туруму жана баланы тарбиялоо боюнча сунуштар жөнүндө маалымкат берет.

Аймактык бөлүм асырап алуучу ата-энелерге, шашылыш жайгаштыруудан башка учурларда, төмөнкү документтерди берет:

- 1) Баланы (балдарды) асырап алуучу үй-бүлөгө өткөрүп берүү жөнүндө чечим (буйруктун көчүрмөсү);
- 2) Баланын (балдардын) туулгандыгы жөнүндө күбөлүк;
- 3) Асырап алуучу үй-бүлөгө жайгаштыруу учурундагы баланын (балдардын) ден соолугунун абалы жөнүндө маалымкат;
- 4) Баланын (балдардын) медициналык картасы (бар болсо);
- 5) Ага-ини же эже-синдилеринин бар же жокутугу жөнүндө маалым (бар болсо);
- 6) Баланын (балдардын) жетишкендиги жөнүндө маалымдар, анын өнүгүүсүндөгү өзгөчөлүктөр, баланын жүрүм-туруму жана тарбиялоого байланыштуу сунуштар;

7) Баланы коргоо боюнча индивидуалдуу планы же реабилитациялоонун индивидуалдуу планы (эгер балада майыптыгы болсо).

Аймактык бөлүм асырап алынган балага (балдарга) өздүк делосун түзөт, анда ата-энесинин камкордугусуз калган баланын статусун ырастоочу документтерди, анын мүлктүк укуктарын, алименттерди, социалдык төлөмдөрдү төлөөгө болгон укуктарын ырастоочу документтерди, ошондой эле ата-энесинин камкордугусуз калган баланын статусун ырастоочу документтер, Асырап алуучу үй-бүлө жөнүндө жобонун 24-пунктунда көрсөтүлгөн документтер сакталат.

Асырап алынган бала жөнүндө жеке маалыматтардын купуялуулугун камсыз кылат, асырап алынган баланы коргоого тиешеси жок адамдардын маалыматын сактайт жана аларга жетүүнү чектейт.

Балада (балдарда) Асырап алуучу үй-бүлө жөнүндө жобонун 24-пунктунда көрсөтүлгөн документтердин жоктугу баланы багып алуу үй-бүлөсүнө берүү үчүн тоскоолдук болуп саналбайт.

4. Баланын (балдардын) асырап алуучу үй-бүлөдөгү укуктары, асырап алуучу үй-бүлөдөгү баланын (балдардын) жашоо шарттарына жана тарбияланышына мониторинг жана контроль жүргүзүү

1. Баланын (балдардын) асырап алуучу үй-бүлөдөгү укуктары

2. Асырап алуучу үй-бүлөдөгү баланын (балдардын) жашоо шарттарына жана тарбияланышына мониторинг жана контроль жүргүзүү

1. Баланын (балдардын) асырап алуучу үй-бүлөдөгү укуктары

Баланы (балдарды) багып алуучу үй-бүлөгө берүү асырап алуучу ата-энелер менен балдардын ортосунда Кыргыз Республикасынын жарандык жана үй-бүлө мыйзамдарынан келип чыгуучу алименттик, мурастык жана башка укук мамилелеринин келип чыгышына алып келбейт. Асырап алуучу үй-бүлөгө берилген бала (балдар) алименттерге, пенсияга, пособиелерге жана башка социалдык төлөмдөргө, ошондой эле турак жайга менчик укугун же болбосо турак жайды пайдалануу укугун сактап калат, турак жайы жок учурда Кыргыз Республикасынын турак жай мыйзамдарына ылайык ага турак жай берүү укугуна ээ.

Асырап алуучу үй-бүлөдөгү бала (балдар) Кыргыз Республикасынын Үй-бүлө кодексине, Кыргыз Республикасынын Балдар жөнүндө кодексине ылайык төмөнкү укуктарга ээ:

- Эгер баланын (балдардын) кызыкчылыктарына каршы келбесе, ата-энеси, бир туугандары менен байланышты колдоо;
- Жыргалчылыгын камсыз кылуу жана толук кандуу өнүгүшү үчүн ага (алараг) шарттарды түзүп берүү;
- өз укуктарын жана мыйзамдуу кызыкчылыктарын коргоо;
- өзүнүн чыгармачылык жөндөмдөрүн жана кызыкчылыктарын өнүктүрүү;
- өнүгүшүндө көйгөйлөрү бар балдарды окутууда жана коррекциялоодо квалификациялык жардам алууга;
- өз оюн билдирүүгө жана анын эсебин талап кылууга;
- дем алыш күндөрү, майрам күндөрү жана каникулдарда уюштурулган эс алууга;
- физикалык жана психикалык зомбулуктун бардык түрлөрүнөн, инсандык мазактоодон коргоо;
- асырап алуучу үй-бүлөдө ага карата ырайымсыз мамиленин же зыяндын фактылары жөнүндө аймактык бөлүмдөргө кайрылууга.

Ата-энелердин бала (балдар) менен байланышына аймактык бөлүмдүн кызматкеринин макулдугу менен жол берилет жана зарыл болгон учурда аймактык бөлүмдүн социалдык кызматкеринин көзөмөлү астында жүргүзүлөт.

Эгерде биологиялык ата-энелер тарабынан коркунуч болсо (моралдык зомбулук, физикалык зомбулук, ата-эненин мас абалында көрүнүшү) алар менен байланышуудан баш тартылышы мүмкүн.

Талаштуу учурларда баланын (балдардын), анын ата-энесинин жана туугандарынын ортосундагы байланыштын тартиби аймактык бөлүм тарабынан аныкталат.

Асырап алуучу ата-энелердин, камкорчулардын (көзөмөлчүлөрдүн) бардык укуктарына жана милдеттерине ээ, төмөнкү ыйгарым укуктардан башкасы:

- 1) баланын (балдардын) мүлктүк укуктарын коргоо (учурдагы баланы багууга байланыштуу акча каражаттарын тескөө укугунан тышкары);
- 2) сот ата-энелик укуктан ажыратуу (чектөө), камкорчулук же көзөмөлчүлүк жөнүндө иштерди кароодо баланын (балдардын) таламдарын сотто коргоого;

3) баланы (балдарды) Кыргыз Республикасынын чегинен тышкары чыгаруу жөнүндө маселени чечүү жөнүндө.

3. Асырап алуучу үй-бүлөдөгү баланын (балдардын) жашоо шарттарына жана тарбияланышына мониторинг жана контроль жүргүзүү

Аймактык бөлүмдүн кызматкери:

1) бала асырап алуучулардын жана жергиликтүү өз алдынча башкаруунун аткаруу органынын пикирлерин эске алуу менен бала асырап алуучу үй-бүлөдө болгон алгачкы 10 күндүн ичинде балдарды тарбиялоочу үй-бүлөгө баланын муктаждыктарына баа берүүнүн жүрүшүндө алынган натыйжалар боюнча БКИП долбоорун иштеп чыгат.

2) баланы жайгаштыруунун биринчи жумасында асырап алуучу үй-бүлөгө барса, андан кийин - зарылдыгына жараша, бирок айына бир жолудан кем эмес (кыска мөөнөттүү жайгаштыруу үчүн) жана үч айда бир жолудан кем эмес (жайгаштыруунун башка түрлөрү үчүн);

3) асырап алынган баланын (балдардын) укуктарынын сакталышына, баланы (балдарды) багуу, тарбиялоо жана окутуу боюнча асырап алуучу ата-энелерге жүктөлгөн милдеттердин минималдуу стандарттарга жана келишимге ылайык аткарылышын контролдоону жүзөгө ашырат;

4) баланы жайгаштыруунун түрүнө жараша жылына бир жолу же алты айда бир жолу асырап алган ата-энелердин ишин баалайт;

5) багуучу үй-бүлөдөгү балага (балдарга) тиешелүү алименттерди, пенсияларды, пособиелерди жана башка төлөмдөрдү алуу үчүн бала (балдар) эрезеге жеткенге чейин депозиттик аманат эсебин ачууга. Баланын (балдардын) эсебиндеги акча каражаттарын ал эрезеге жеткенге чейин пайдаланууга жол берилбейт. Баланын өмүрүн жана ден соолугун сактоо үчүн зарыл болгон учурда анын эсебиндеги акча каражаттарын пайдалануу Комиссия менен макулдашуу боюнча жүргүзүлөт.

3. Баланын асырап алуучу үй-бүлөдө калуусун токтотуу

Баланын (балдардын) асырап алуучу үй-бүлөдө болушу төмөнкү учурларда токтотулат: 1) бала (балдар) он сегиз жашка толгондо;

2) баланы (балдарды) биологиялык ата-энелерине (аларды алмаштырган адамдарга) кайтарып берүү, асырап алуу, балага (балдарга) камкорчулукту (камкорчулукту) белгилөө;

3) келишимди токтотуу.

Асырап алуучу ата-эненин милдеттерин аткарбагандыктан, алардын күнөөсү боюнча келишим мөөнөтүнөн мурда бузулган асырап алган ата-эне башка баланы (балдарды) асырап алуучу үй-бүлөдө тарбиялоого кайра кабыл ала албайт.

Баланы биологиялык ата-энелерге (камкорчуларга, көзөмөлчүлөргө же асырап алуучуларга) берүү аймактык бөлүмдүн жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын кызмат адамдарынын катышуусу менен жүргүзүлөт.

Кыргыз Республикасында ата-энесинин камкордугусуз калган балдарды багып алуунун (асырап алуунун укуктук негиздери.

- 1. Багып алуунун түшүнүгү, максаты жана кесепеттери.*
- 2. Багып алуу жөнүндө материалдарды сотко чейин даярдоо.*

Багып алуунун түшүнүгү. Балдарды багып алуу (асырап алуу) римдик жеке укукта да белгилүү болгон балдарды жайгаштыруунун эң байыркы формаларынын бири. Андан кийин, эреже боюнча, эркектер багып алуучу ата-эне болуп, жаш айырмачылык 18 жаш болушу керек болчу.

Багып алуу (асырап алуу) - ата-энесинин камкордугусуз калган балдарды үй-бүлөгө тарбиялоо үчүн жайгаштыруунун бир түрү, мында асырап алуучулар менен асырап алынган балдардын ортосунда ата-энелер менен өз балдарынын жана башка туугандарынын ортосундагы бирдей укук мамилелери келип чыгат.

Балдар жөнүндө кодекстин 44-беренесинин 1-бөлүгүнө ылайык, Балдарды багып алуу же асырап алуу (мындан ары - багып алуу) - ата-эненин камкордугунан ажыраган баланын үй-бүлөлүк чөйрөсүндө укуктарын жана мыйзамдуу таламдарын коргоо чарасы болуп саналат.

Багып алуу - асырап алуучулар менен асырап алынган балдардын ортосунда укуктук мамилелердин келип чыгышына алып келген сот тарабынан жүзөгө ашырылуучу укуктук акт. Ошол эле учурда, асырап алуу да укук бузуучу мааниге ээ. Асырап алуунун натыйжасында балдар менен ата-энесинин жана алардын жакындарынын ортосундагы укуктук мамилелер токтотулат.

Балдар жөнүндө кодексте асырап алуу ата-энесинин камкордугусуз калган балдарды жайгаштыруунун артыкчылыктуу жолу катары аныкталган. Мындай артыкчылык кабыл алуунун маңызы менен негизделет, себеби:

- Багып алуу – өмүр бою деп мүнөздөлгөн жалгыз форма болуп саналат;
- Асырап алынган балдар жана алардын тукуму асырап алуучуларга жана алардын туугандарына карата, ал эми асырап алуучулар жана алардын туугандары асырап алынган балдарга жана алардын тукумуна карата жеке мүлктүк эмес жана мүлктүк укуктарда жана милдеттерде теги боюнча туугандарга теңештирилет (Балдар жөнүндө кодекстин 58-беренеси, 1-пункту);
- эгерде бала асырап алуу учурунда үй-бүлөгө (камкорчулук, көзөмөлчүлүк, асырап алуучу үй-бүлөгө) берилген болсо да, эгерде аны асырап алууну каалаган адамдар болсо, бала асырап алууга берилиши мүмкүн. ушул Кодекстин талаптарына (Кодекстин 45, 52-бер.).

Ата-эненин камкордугусуз калган балдарды асырап алуунун укуктук негизи болуп Кыргыз Республикасынын ченемдик укуктук актылары, ошондой эле Кыргыз Республикасы тарабынан ратификацияланган эл аралык актылар саналат.

Асырап алуунун максаты - баланы үй-бүлөдө тарбиялоо жана өнүктүрүү мүмкүнчүлүгүн камсыз кылуу.

Балдар жөнүндө кодекстин 43-беренесинин талаптарын сактоо менен, б.а., баланын этностук тегин, белгилүү бир динге жана маданиятка таандык экендигин, эне тилин, мүмкүндүгүн эске алуу менен балдардын кызыкчылыгында гана асырап алууга, тарбиялоонун жана билим берүүнүн үзгүлтүксүздүгүн камсыз кылуу, баланын толук кандуу физикалык, психикалык, руханий жана адеп-ахлактык өнүгүүсүн камсыз кылууга жол берилет.

Демек, баланын кызыкчылыктарын сактоо баланы (балдарды) асырап алуунун милдеттүү шарты болуп саналат. Бул жагынан алганда, баланын кызыкчылыктары, биринчи кезекте, анын ар тараптуу өнүгүшү үчүн зарыл шарттарды камсыз кылуу дегенди билдирет. Ошол эле учурда баланын кызыкчылыгын материалдык жана турак-жай шарттарын камсыз кылуу деп гана тар мааниде түшүнүүгө болбойт.

Баланы асырап алуунун укуктук кесепеттери

Баланы асырап алуу баланын өзү үчүн да, асырап алуучу жана алардын жакындары үчүн да турмуштук маанилүү укуктук кесепеттерге алып кежаш. Алар мыйзамдын талаптарына ылайык асырап алуунун негизинде асырап алынган баланы жеке жана мүлктүк укуктары жана милдеттери боюнча асырап алуучунун өз балдарына толук теңдөөдөн турат.

Асырап алуу асырап алуучуга жана анын туугандарына, ошондой эле асырап алынган балага жана анын урпактарына ата-энелерге жана кан менен байланышкан балдарга карата мыйзамда каралган укуктарды жана милдеттерди белгилейт. Асырап алынган баланын жана асырап алуучунун укуктарын жана милдеттерин мындай теңдештирүү алардын ортосунда үй-бүлө, жарандык, эмгек жана мыйзамдардын башка тармактарынын ченемдери менен жөнгө салынуучу мамилелердин комплексинин пайда болушун камсыз кылат.

Ошентип, Кыргыз Республикасынын Жарандык кодексине ылайык мыйзам боюнча мурастаодо асырап алуучуларга карата асырап алынган балдар, асырап алынган балдарга карата асырап алуучулар биринчи баскычтагы мураскорлор болуп саналат (ЖК 1142-бер.). Асырап алуучулар жашы жете элек асырап алынган балдардын мыйзамдуу өкүлдөрү болуп, 14 жашка чейинки балдардын (жашы жетпегендердин) атынан жарандык-укуктук бүтүмдөрдү түзүшөт жана 14 жаштан 18 жашка чейинки балдардын бүтүмдөрүнө макулдук беришет (ЖК 61, 63-бер.). Асырап алуучулар 14 жашка чыга элек бала келтирген зыян үчүн жарандык жоопкерчиликти тартышат, эгерде зыян алардын күнөөсү эмес экенин далилдешпейт (ЖК 1001-бер.). 14 жаштан 18 жашка чейинки балдар келтирген зыян үчүн, эгерде балдардын зыяндын ордун толтурууга жетиштүү кирешеси же башка мүлкү болбосо, бала асырап алуучулар субсидиардык (кошумча) жоопкерчилик тартат (ЖК 1002-бер.).

Эмгек мыйзамдары баланын төрөлүшүнө байланыштуу өргүү берүү жагынан асырап алуучуларды ата-энелерге теңешет. Алсак, Кыргыз Республикасынын Эмгек кодексинин 308-беренесине ылайык Бала асырап алган кызматкерлерге бала асырап алган күндөн баштап жана асырап алган 3 айлык куракка чейинки баланын туулган күнүнөн 70 календардык күн өткөнгө чейинки мезгилге, ал эми эки же андан ашык баланы бир эле мезгилде асырап алууда алар төрөлгөн күндөн баштап 110 календардык күн өргүү берилет.

Баланы (балдарды) эки жубай тең асырап алган учурда ушул статьянын биринчи бөлүгүндө көрсөтүлгөн өргүү алардын калоосу боюнча жубайлардын бирөөнө берилет.

Бала асырап алган аялдарга алардын калоосу боюнча ушул статьянын биринчи бөлүгүндөгү өргүүнүн ордуна бала асырап алган күндөн баштап 70 календардык күн өткөнгө чейин кош бойлуулук жана төрөт боюнча өргүү, ал эми эки же андан көп баланы бир мезгилде асырап алууда алар төрөлгөн болгон күндөн баштап 110 календардык күнгө берижаш.

«Кыргыз Республикасынын жарандыгы жөнүндө» Мыйзамда ошондой эле баланын жарандыгын алуу маселеси боюнча баланы асырап алуунун кесепеттери каралган. Ошентип, чет өлкөнүн жараны болуп саналган бала же Кыргыз Республикасынын жараны тарабынан асырап алынган, болбосо Кыргыз Республикасынын жарандары тарабынан камкордукка же көзөмөлдүккө алынган жарандыгы жок адам Кыргыз Республикасынын жараны болуп калат. Чет өлкөнүн жараны болуп саналган бала, жубайлар тарабынан асырап алынган, же болбосо камкордукка же көзөмөлдүккө алынган, же жубайлардын бирөөсү Кыргыз Республикасынын жараны болуп саналган, ал эми башкасы - жарандыгы жок адам болгон бала Кыргыз Республикасынын жараны болуп калат. Жубайлар тарабынан асырап алынган, же болбосо камкордукка же көзөмөлдүккө алынган, же жубайлардын бирөөсү Кыргыз Республикасынын жараны, ал эми башкасы чет өлкөлүк жаран болуп саналган чет өлкөнүн жараны болгон бала асырап алган экөөнүн жазуу жүзүндөгү макулдугу менен Кыргыз Республикасынын жараны болуп калат. Алардын бирөөсү Кыргыз Республикасынын жараны болуп саналган жубайлар тарабынан асырап алынган же болбосо камкордукка же көзөмөлдүккө алынган жарандыгы жок бала Кыргыз Республикасынын жараны болуп калат (мыйзамдын 17-беренеси).

Балдар жөнүндө кодекстин 58-беренесинде асырап алынган бала менен анын ата-энесинин ортосундагы укуктук мамилелерди токтотуу жөнүндө жалпы эрежеден өзгөчөлүк бар. Баланы бир адам асырап алууда асырап алынган бала менен анын ата-энесинин ортосундагы укуктук мамилелердин сакталып каууга тийиш. Ошентип, мыйзам чыгаруучу баланын карама-каршы жыныстагы ата-энеси менен асырап алуучуга болгон укуктук мамилелерин сактап калат. Демек, баланы бир адам асырап алган учурда, эгерде асырап алуучу эркек болсо, эненин арызы боюнча, эгерде асырап алуучу аял болсо, атасынын арызы боюнча мүлктүк эмес жана мүлктүк жеке укуктар менен

милдеттер сакталышы мүмкүн. Мисалы, ата-энелик укуктан ажырап, эненин жубайы баланы экинчи никеде асырап алган, ал эми эне менен болгон мамилеси сакталып калган. Балада жеке мүлктүк эмес жана мүлктүк мамилелер сакталат.

Асырап алуу жөнүндө чечимдин корутунду бөлүгүндө асырап алынган баланын ата-энесинин биринин же анын каза болгон ата-энесинин жакындарынын жеке мүлктүк эмес жана мүлктүк укуктарынын сакталышы көрсөтүлөт.

Ошондой эле, жалпы эреже катары, асырап алуунун натыйжасында асырап алынган бала менен анын өз ата-энесинин жана алардын жакындарынын ортосундагы укуктук мамилелер толугу менен же жарым-жартылай токтотулат. Бирок, Балдар жөнүндө кодексте мүлктүк жана жеке мүлктүк эмес укук мамилелерин, анын ичинде баланын ата-энесинин каза болгон туугандары менен баарлашуу укугу, эгерде бул баланын кызыкчылыгы талап кылынса, сактоо мүмкүнчүлүгүн карайт. Бул өзгөчөлүк асырап алынган баланын ата-энесинин бири каза болгон учурларда колдонулат. Андан кийин каза болгон ата-эненин ата-энесинин (баланын чоң атасынын же чоң энесинин) өтүнүчү боюнча, эгерде бул ата-эненин таламдары талап кылса, каза болгон ата-эненин туугандарына карата мүлктүк эмес жана мүлктүк жеке укуктары жана милдеттери сакталышы мүмкүн.

Асырап алынган баланын ата-энесинин бири же каза болгон ата-энесинин жакындары менен болгон мамилесин сактоо маселеси соттук кароонун предмети болуп саналгандыктан, тиешелүү түрдө ал боюнча кабыл алынган чечим асырап алуу жөнүндө соттун чечиминин жүйөлүү жана корутунду бөлүктөрүндө чагылдырылууга тийиш. Ошону менен бирге сот бул бөлүктө тараптардын жүйөлөрүн талдап, иш боюнча топтолгон далилдерди баалоого жана чечимди мыйзамдын тиешелүү ченемдери менен жүйө келтирүүгө тийиш (ЖПК 20-бер.).

Баланы асырап алуу жөнүндө соттун мыйзамдуу күчүнө кирген чечими асырап алынган баланын (анын тукумунун) жана асырап алуучулардын (алардын туугандарынын) ортосунда, асырап алуучулардын туулгандыгы жөнүндө жазууда ата-эне катары жазылганына карабастан укуктук мамилелерди түзөт.

Асырап алуу жөнүндө материалдарды сотко чейинки даярдоо

Баланы (балдарды) асырап алууну каалоо жөнүндө арыз бала асырап алуучулар тарабынан асырап алынган баланын жашаган же жайгашкан жери боюнча балдарды коргоо боюнча ыйгарым укуктуу аймактык органга берилет.

Ыйгарым укуктуу орган асырап алуучулардын көрсөтүлгөн арызын алуу менен асырап алуунун негиздүүлүгү жана анын асырап алынган баланын кызыкчылыктарына ылайыктуулугу жөнүндө корутундуну даярдоого милдеттүү.

Балдарды коргоо боюнча ыйгарым укуктуу органдын корутундуну даярдоого багытталган иш-аракеттери Балдарды Кыргыз Республикасынын жарандарына жана чет өлкөлүк жарандарга асырап алууга (асырап алууга) берүүнүн тартиби жөнүндө жободо каралган.

Ошентип, аймактык бөлүмдүн кызматкери арыз ээлери менен жеке баарлашууда баланы асырап алуунун жүйөлөрүн, баланы талаптагыдай багуу жана тарбиялоону камсыз кылуу мүмкүнчүлүгүн, асырап алууда тоскоолдуктардын жоктугун аныктайт жана арыз ээсине асырап алууну түшүндүрөт, булар Кыргыз Республикасынын мыйзамдарына ылайык тартипте жүргүзүлөт.

Аймактык бөлүмдүн кызматкери «Тундук» ведомстволор аралык электрондук өз ара аракеттенүү тутумундагы маалыматтык системалардын өз ара аракеттенүүсүнө карата КР Өкмөтүнүн 2018-жылдын 11-апрелиндеги №200 токтому менен бекитилген талаптарда белгиленген тартипте «Тундук» ведомстволор аралык өз ара аракеттенүү системасы аркылуу тийиштүү ыйгарым укуктуу органдарга арыз берүүчү жөнүдө төмөнкү маалыматтар боюнча суроо-талап менен кайрылат:

- *жеке ишкер катары мамлекеттик каттоо жөнүндө, берилген Бирдиктүү салык декларациясы боюнча патенттин негизинде ишкердикти жүргүзүү;*
- *турак жайга менчик укугу жөнүндө;*
- *жер үлүшүнүн болушу жөнүндө; - тирүү жандыктардын бар экендиги жөнүндө; - соттолбогондугу тууралуу.*

Багып алуучу ата-эне болуу мүмкүнчүлүгү жөнүндө корутунду алуу үчүн арыз берүүчү төмөнкү документтерди берүүгө тийиш:

- 1) асырап алуучу болуу мүмкүнчүлүгү жөнүндө корутунду берүү жөнүндө арыз;
- 2) арыз ээсинин (арыз ээлеринин) паспортунун көчүрмөсү;
- 3) эгерде жубайлар асырап алган болсо, нике күбөлүгү;

4) жашаган жеринен жана үй-бүлө курамынан маалымкат;

5) кызмат ордун жана эмгек акысын көрсөтүү менен иштеген жеринен маалымкат; 6) арыз ээсинин ден соолугунун абалы, анын ичинде баңгилик (уулуу), алкогольдук жана психикалык бузулуулардын жоктугу жөнүндө Кыргыз Республикасынын мыйзамдарында белгиленген тартипте түзүлгөн медициналык корутунду;

7) иштеген жеринен же жашаган жеринен мүнөздөмөлөр.

Бул документтердин тизмеси толук болуп саналат. Бул документтер берилген күндөн тартып бир жыл бою күчүндө болот.

Эгерде арыз берүүчү белгилүү бир баланы асырап алууну кааласа, анда арыз берүүчү арызда баланын жеке маалыматтарын жана жашаган жерин же жайгашкан жерин көрсөтүүсү керек.

Баланы асырап алууну каалаган арыз ээлеринин социалдык-турмуштук шарттарын изилдөөнүн натыйжалары боюнча аймактык бөлүм асырап алуучу ата-эне болуу мүмкүнчүлүгү жөнүндө корутундуну даярдоо үчүн акт түзөт. Чечим аймактык бөлүм тарабынан 14 жумушчу күндүн ичинде кабыл алынышы керек.

Асырап алуучу ата-эне болуу мүмкүнчүлүгү жөнүндө корутунду багып алуучуларга талапкер катары каттоо үчүн негиз болуп саналат, ошондуктан жарандын анкетасы балдар жөнүндө мамлекеттик маалымат банкында асырап алуучуларга талапкер катары катталган.

Эгерде багып алуучуларга талапкер баланы асырап алуу жөнүндө оң чечим кабыл алса, аймактык бөлүм баланы асырап алууга берүү жөнүндө корутундуну 7 жумушчу күндөн кечиктирбестен даярдайт.

Аймактык бөлүмдүн кызматкери багып алуучуга талапкерге атайын корутундуну асырап алынган балага төмөнкү документтерди тиркөө менен берет:

- *туулгандыгы тууралуу күбөлүктүн көчүрмөсү же анын туулгандыгы жөнүндө жарандык абалдын актысы жөнүндө маалымкат;*

- *саламаттык сактоо мекемелеринин тар адистеринин текшерүүлөрүнүн негизинде асырап алынган баланын ден соолугунун абалы жөнүндө медициналык корутунду;*

- *жайгашкан жерин жана аны сактоо боюнча көрүлүп жаткан чараларды көрсөтүү менен баланын мүлкү жөнүндө маалыматтар, ошондой эле асырап алынган баланын банктык эсептери жана башка мүлкү жөнүндө маалыматтар;*

- асырап алынган баланын ата-энесинин камкордугусуз калгандыгын тастыктаган төмөнкү документтердин биринин көчүрмөсү: таишталган (таиштап кеткен) балага ички иштер органдары тарабынан түзүлгөн акт, же нотариус же бала турган мекеме тарабынан күбөлөндүрүлгөн баланы багып алууга (асырап алууга) берүүгө макулдук жөнүндө арыз;

- ата-энелик укуктан ажыратуу, аракетке жөндөмсүз, дайынсыз жоголду же өлгөн деп таануу жөнүндө соттун чечимдери, ата-энесинин өлгөндүгү жөнүндө күбөлүктөрү.

10 жашка толгон баланы асырап алууда анын аймактык бөлүмдүн кызматкеринин катышуусунда жазуу жүзүндө билдирилген асырап алуучуларга конкреттүү талапкер тарабынан асырап алууга макулдугу талап кылынат. Эгерде бала асырап алуучуларга конкреттүү талапкер тарабынан асырап алынгысы келбесе, аймактык бөлүм терс корутунду берет.

Аймактык бөлүм асырап алуучуларга атайылап терс корутунду берет. Ошону менен бирге берилген документтер арыз ээсине кайтарылып берилет, аймактык бөлүм тарабынан кабыл алынган чечимге даттануунун тартиби түшүндүрүлөт (Жобонун 18, 19-пункттары).

Баланы асырап алуу тартиби

1. Баланы асырап алууга ата-эненин макулдугу. Камкорчулардын (көзөмөлчүлөрдүн), асырап алуучулардын, ата-энесинин камкордугусуз калган балдары бар мекемелердин жетекчилеринин балдарын асырап алууга макулдук берүү.

2. Асырап алынган баланын асырап алууга макулдугу. Баланы асырап алуу үчүн асырап алуучунун жубайынын макулдугу

3. Асырап алуучу болууга укуктуу адамдар.

Асырап алуу иштери сот тарабынан жарандык сот өндүрүшүндө өзгөчө өндүрүштүн иши катары каралат. Кыргыз Республикасынын аймагында балдарды асырап алуунун сот тартиби биринчи жолу Балдар жөнүндө кодекс менен киргизилген. 2017-жылдын 1-июлунан тартып күчүнө кирген Кыргыз Республикасынын Жарандык процесстик кодекси ушул категориядагы иштерди соттор тарабынан кароону жөнгө салган 28-главаны камтыйт. Балдар жөнүндө кодекс бала асырап алууну каалаган адамдардын милдеттүү түрдө жеке катышуусун, ошондой эле ишеним кат аркылуу асырап алууну жол-жоболоштурууга түздөн-түз тыюу салууну карайт. Бирок бул эреже бала асырап алууну каалаган адамдарды асырап алуу процессинде өзүнүн өкүлүнө,

ошондой эле котормочуга ээ болуу укугунан ажыратпайт. Өкүл болгон учурда асырап алуу жөнүндө арыз берген адам бала асырап алуу жөнүндө маселе боюнча сот отурумуна катышуу үчүн сотко келүүгө милдеттүү (ЖПК 272-бер. 4-бөлүк). Котормочунун сот отурумуна катышуусу Жарандык процесстик кодекстин 55-беренесинин талаптарын сактоо менен ишке ашырылууга тийиш.

Балдар жөнүндө кодексте баланы асырап алуунун милдеттүү шарттарына белгиленген чөйрөнүн макулдугу кирет: баланын ата-энесинин же аларды алмаштырган адамдардын; 10 жашка чыккан баланын өзү; асырап алуучунун жубайы, эгерде баланы жубайлардын бири асырап алса (кодекстин 50, 52, 53, 54 беренелери).

Баланы асырап алууга ата-эненин макулдугу

Асырап алынган баланын ата-энесинин макулдугу асырап алуунун милдеттүү шарттарынын бири болуп саналат жана баланы асырап алуунун натыйжасында аны менен анын ата-энесинин ортосундагы укуктук мамилелердин токтотулушу кокусунан эмес. Бул талап БУУнун 1989-жылдын 20-ноябрындагы Балдардын укуктары жөнүндө конвенциясынын 21-беренесине ылайык келет жана асырап алынган баланын ата-энесинин да, баланын өзүнүн да мыйзамдуу укуктарын камсыз кылуунун кепилдиги болуп саналат.

16 жашка чыга элек асырап алынган баланын жашы жете элек ата-энелери үчүн кошумча кепилдик катары алардын ата-энелеринин же камкорчуларынын (камкорчуларынын) да макулдугун, ал эми алар жок болгон учурда - балдарды коргоо боюнча ыйгарым укуктуу мамлекеттик органдын тиешелүү аймактык бөлүмчөсүнүн макулдугун алуу талап кылынат. Эгерде 16 жашка чыга элек жашы жете элек ата-энелердин мыйзамдуу өкүлдөрү (алардын ата-энелери, камкорчулары, көзөмөлчүлөрү, балдарды коргоо боюнча ыйгарым укуктуу орган) баланы асырап алууга макулдук бербесе, анда жашы жете элек ата-энелердин өздөрүнүн макулдугуна карабастан асырап алуу мүмкүн эмес.

Мында 16 жашка толгон жашы жете элек ата-энелеринин мыйзамдуу өкүлдөрүнүн макулдугу талап кылынбайт.

Баланы асырап алууга ата-эненин макулдугу нотариус, бала турган мекеменин жетекчиси же баланы асырап алуучу жердин же ата-энесинин жашаган жеринин балдарды коргоо боюнча ыйгарым укуктуу орган тарабынан күбөлөндүрүлүүгө тийиш болгон *жазуу жүзүндөгү арызда* көрсөтүлүүгө тийиш.

Баланы асырап алууга ата-эненин макулдугу асырап алуу жөнүндө ишти кароодо түздөн-түз сотто да билдирилиши мүмкүн. *Демек, ал сот отурумунун протоколуна жазылат жана соттун чечиминде чагылдырылат.*

Баланы тарбиялоого ата-эненин укуктарынын артыкчылыктуулугун эске алуу менен ата-энелердин кимиси болбосун соттун чечими чыкканга чейин баланы асырап алууга алардын алдын ала макулдугун жокко чыгара алат. Ошол эле учурда аны мындай кылууга түрткөн жүйөлөрдүн эч кандай юридикалык мааниси жок.

Баланы асырап алууга макулдук эки түрдүү болушу мүмкүн:

- баланы белгилүү бир адам, мисалы, баланын тууганы (агасы, эжеси, агасы, таежеси ж.б.) асырап алууга макулдугу;
- конкреттүү асырап алуучунун инсандыгын көрсөтпөстөн асырап алууга макулдук берүү (жалпы макулдук).

Жалпы макулдук алынганда конкреттүү адамдар тарабынан асырап алуу үчүн ата-эненин андан аркы макулдугу талап кылынбайт.

Ата-эне баланы ал төрөлгөнгө чейин - эненин кош бойлуу кезинде асырап алууга макулдук бере албайт. Ошентип, баланы асырап алууга ата-эненин макулдугу ал төрөлгөндөн кийин гана берилиши мүмкүн.

Балдар жөнүндө кодексте балдарды ата-энесинин макулдугусуз асырап алууга жол берилүүчү жагдайлардын толук тизмеси каралган. *Бул төмөнкү учурларда мүмкүн:*

1) баланын ата-энеси белгисиз болсо.

Баланын ата-энеси да, анын атасы да, апасы жөнүндө да маалымат жок болсо, мисалы, баланы таштап кеткенде, табылганда жана анын жанында эч кандай документтер жок, анын ата-энеси белгисиз болсо. Ташталган (табылган) балдар табылганда акт, протокол же башка документ түзүлөт, ал баланы ата-энесинин макулдугусуз асырап алуу мүмкүнчүлүгүн далилдөөчү катары сотко берижаш.

2) эгерде ата-энеси сот тарабынан дайынсыз жок деп табылса.

Эгерде граждандын турган жеринде бир жыл бою анын жүргөн жери тууралуу маалымат болбосо, аны таламдаш адамдардын арызы боюнча сот дайынсыз жоголду деп табышы мүмкүн (ЖК 77-беренеси, 1-пункт). Демек, бул учурда асырап алуу ишинин материалдарына асырап алуучунун ата-энесин (ата-энесин) дайынсыз жоголду деп таануу жөнүндө мыйзамдуу күчүнө кирген соттун чечими тиркежаш.

3) эгерде ата-энелери сот тарабынан аракетке жөндөмсүз деп табылса.

Жарандык кодекстин 64-беренесинин 1-пунктуна жана Жарандык процесстик кодекстин 32-главасына ылайык психикасынын бузулушунан улам аракетке жөндөмсүз, анын ичинде баланы асырап алууга жөндөмсүз деп табылган адамдар өз эркин объективдүү билдире алышпайт, дайындалган камкорчу тарабынан туруктуу мониторингге жана көзөмөлгө алар өздөрү муктаж, демек, баланы асырап алууга алардын макулдугу талап кылынбайт.

Мындай учурда баланы асырап алууга алардын макулдугун алуу зарылдыгын жокко чыгарган жагдай катары ата-энени (ата-энени) аракетке жөндөмсүз деп таануу жөнүндө мыйзамдуу күчүнө кирген соттун чечими да асырап алуу жөнүндө материалдарга тиркежаш.

4) эгерде ата-эне ата-энелик укуктан ажыратылса жана алар ата-энелик укуктан ажыратылгандан кийин 6 ай өтсө.

Ата-энелик укуктан ажыратуу үчүн негиздер УК 74-беренесинде каралган, ага ылайык ата-энелер (алардын бири) ата-энелик укуктарынан ажыратылышы мүмкүн, эгерде алар:

- • ата-эненин милдеттерин аткаруудан качууга, анын ичинде алимент төлөөдөн кара ниеттик менен качууга;
- • баласын төрөт үйүнөн (бөлүмүнөн) же башка медициналык мекемеден, билим берүү мекемесинен, калкты социалдык жактан коргоо мекемесинен же башка ушул сыяктуу мекемелерден алып кетүүдөн жүйөлүү себептерсиз баш тартууга;
- ата-энелик укуктарын кыянаттык менен пайдаланса;
- балдарга орой мамиле жасоо, анын ичинде аларга физикалык же психикалык зомбулук көрсөтүү, алардын жыныстык колтийгистигине кол салса;
- өнөкөт алкоголизм же баңгилик менен ооругандар;
- балдарынын өмүрүнө же ден соолугуна, же баланын жубайынын же ата-энесинин өмүрүнө же ден соолугуна каршы атайылап кылмыш жасаса;

- жашы жете элек балдарынын тентип жүрүүсүнө уруксат берүү;
- балдарды балдар эмгегинин эң начар формаларына тартуу

Ата-энелик укуктарынан ажыратылган ата-энелер алар ата-энелик укуктарынан ажыратылган бала менен туугандык фактысынын негизинде бардык укуктарын, анын ичинде баланын тагдырын аныктоо укугунан ажырайт (Үй-бүлө кодекси, 76-беренеси). Ата-энеси (экөөнүн бири) ата-энелик укуктарынан ажыратылган учурда баланы асырап алууга ата-энени (экөөнүн бирин) ата-энелик укуктарынан ажыратуу жөнүндө соттун чечими чыккан күндөн тартып кеминде алты ай өткөндөн кийин жол берижаш. Бул асырап алынган баланын ата-энесинин (ата-энесинин) ата-энелик укуктарын калыбына келтирүү мүмкүнчүлүгүнө байланыштуу (ҮК 77-берене). Баланы асырап алууга ата-эненин (ата-энесинин) макулдугун алуунун зарылдыгы жок экендигинин далили катары аларды ата-энелик укуктарынан ажыратуу жөнүндө мыйзамдуу күчүнө кирген соттун чечими да саналат.

5) эгерде ата-эне сот тарабынан сыйлабастык деп табылган себептер боюнча бала менен 6 айдан ашык жашабаса жана аны тарбиялоодон жана багуудан качса.

Бул негиз үч шарттын айкалышын камтыйт:

Биринчиден, ата-эне бала менен 6 айдан ашык убакыт бирге жашабайт; экинчиден, баланы тарбиялоодон жана кам көрүүдөн качышат; үчүнчүдөн, ата-энелик милдеттерин аткарбагандыгы боюнча сот тарабынан урматсыздык деп таанылган болсо.

Эгерде ата-эне бала менен жашабаса жана объективдүү себептер боюнча аны тарбиялоо жана багуу менен алектенбесе, (мисалы, ооруканада, эркинен ажыратуу жайларында, эркиндигинен ажыратуу жайларында болуу, ата-эненин бирөөсү экинчисине баланы тарбиялоо жана аны менен баарлашуу укугун ишке ашырууда тоскоолдуктарды жаратканда ж.б.у.с.), ата-эненин баланы тарбиялоого катышуудан качкандыгы тууралуу айтууга болбойт. Ата-эненин бала менен 6 айдан ашык жашабагандыгынын, багуудан жана тарбиялоодон качышынын себептери сот тарабынан асырап алуу жөнүндө ишти кароодо берилген бардык далилдердин жыйындысы боюнча изилдөөнүн жана баа берүүнүн негизинде аныкталат. Мындай жагдайларга балдарды коргоо боюнча ыйгарым укуктуу орган, укук коргоо органдары, бала турган балдар мекемесинин администрациясы тарабынан түзүлгөн актылар, протоколдор, маалымкаттар, жана башка документтер далил боло алат. Бул

пункт чет өлкөлүк жарандар тарабынан балдарды асырап алуу учурларына жайылтылбайт (Балдар жөнүндө кодекстин 66-беренеси, 1-бөлүгү).

Камкорчулардын (көзөмөлчүлөрдүн), асырап алуучулардын, ата-энесинин камкордугусуз калган балдары бар мекемелердин жетекчилеринин балдарын асырап алууга макулдук берүү.

Эгерде бала камкорчулукта (көзөмөлчүлүктө) болсо, асырап алуучу үй-бүлөдө тарбияланса, аны асырап алуу үчүн баланын камкорчусунун (көзөмөлчүнүн) асырап алууга макулдугун алуу зарыл. Атайын мекемеде же уюмда (билим берүү, дарылоо мекемеси, социалдык коргоо мекемеси, ушул сыяктуу уюм ж.б.) болгон баланы асырап алууда мекеменин же уюмдун жетекчилеринин макулдугун алуу зарыл, мыйзамга ылайык, бул мекемелерде балдар үчүн камкорчунун (камкорчулуктун) милдеттери жүктөлөт.

Бала асырап алууга макулдук жазуу жүзүндө билдирилиши керек.

Ошону менен бирге, баланын жакындары баланы өз үй-бүлөсүнө кабыл алууну каалабаган учурда, эгерде камкорчулар (көзөмөлчүлөр), бакма ата-энелер өздөрүнүн үй-бүлөсүндө тарбияланган баланы багып алууну кааласа; асырап алынган бала үчүн үй-бүлөнү тандоодо артыкчылык камкорчулардын (көзөмөлчүлөрдүн) үй-бүлөлөрүнө, асырап алуучулардын үй-бүлөлөрүнө берижаш. Эгерде камкорчу (көзөмөлчү), асырап алуучулар же тиешелүү уюмдун жетекчиси баланы асырап алууга макулдук берүүдөн баш тартса, сот баланын кызыкчылыктарын гана жетекчиликке алуу менен алардын макулдугусуз асырап алуу жөнүндө чечим чыгарууга укуктуу.

Асырап алынуучу баланын асырап алууга макулдугу

10 жашка чыккан баланын пикирин эске алуу асырап алуунун зарыл шарттарынын бири болуп саналат. 10 жашка толгон баланын макулдугу жок болгон учурда асырап алууга жол берилбейт.

Ошентип, Кыргыз Республикасынын жарандарына жана чет өлкөлүк жарандарга балдарды багып алууга (асырап алууга) берүүнүн тартиби жөнүндө жобонун 15 жана 16-пункттарына ылайык асырап алуучу ата-энелерге талапкер (талапкерлер) бала менен жеке таанышууга жана аны менен байланыш түзүүгө, ал эми балдарды коргоо боюнча ыйгарым укуктуу мамлекеттик органдын аймактык бөлүмү баланын асырап алуучуга болгон мамилесин аныктоого милдеттүү. Демек, ыйгарым укуктуу орган тарабынан асырап алуу жөнүндө корутундуну даярдоо стадиясында эле баланын асырап алуучулар (багып алуучулар) менен болгон мамилесин билүү мүмкүн жана зарыл.

Баланын макулдугу белгилүү бир багып алуучуларга (асырап алуучуга) жана анын ушул асырап алуучулар (багып алуучулар) тарабынан асырап алынышын каалоосуна тиешелүү болушу керек.

Кодексте баланын асырап алууга макулдугун билдирүүнүн формасы белгиленген эмес. Бирок балдарды Кыргыз Республикасынын жарандарына жана чет өлкөлүк жарандарга багып алууга (асырап алууга) берүүнүн тартиби жөнүндө жобонун 19-пунктунда мындай макулдук аймактык бөлүмдүн кызматкеринин катышуусунда жазуу жүзүндө берилиши керектиги белгиленген. Бул үчүн балага жеткиликтүү формада асырап алуунун маңызы жана кесепеттери түшүндүрүлөт, ошондой эле багып алуучу (асырап алуучу) менен тааныштыруу да каралган. Асырап алынган баланын асырап алууга макулдугунун бар же жок экендиги сот тарабынан асырап алуу жөнүндө ишти кароодо да аныкталышы мүмкүн.

Сот баланын пикири ата-энесинин биринин же башка кызыкдар адамдардын ага болгон таасиринин натыйжасы болуп саналбасын, бул пикирди айтууда ал өзүнүн кызыкчылыгын билеби же аны кантип негиздегенин аныкташы керек. Зарыл болгон учурда сот бала менен психологдун катышуусу менен аңгемелешүүгө укуктуу (Жогорку соттун Пленумунун 2016-жылдын 16-декабрынын № токтому).

Балдар кодекси бул жалпы эрежеден өзгөчөлүктү камсыз кылат:

Бала 10 жашка чыкканга чейин асырап алуучунун үй-бүлөсүндө жашаса жана аны өзүнүн ата-энеси деп эсептесе, бала асырап алууга анын макулдугу талап кылынбайт. Маселенин башкача чечилиши бала асыроо сырынын ачылышына өбөлгө болмок. Багып алуучулардын (асырап алуучулардын) үй-бүлөсүндө иш жүзүндө жашап жаткан бала аларды өзүнүн ата-энеси деп эсептейт жана бул факт балдарды коргоо боюнча ыйгарым укуктуу орган тарабынан сотко берилген баланын жашоо шарттарын текшерүү актысында чагылдырылат.

Баланы асырап алуу үчүн асырап алуучунун жубайынын макулдугу

Бала асырап алуунун милдеттүү шарты болуп асырап алуучунун жубайынын макулдугун алуу саналат. Бул эреже эгерде жубайлардын бири кандайдыр бир себептер менен багып алуучу болууну каалабаса, бирок ошол эле учурда баланы башка жубайдын асырап алуусуна каршы болбосо, колдонулат. Мындай макулдукту алуу биринчи кезекте асырап алынган баланын кызыкчылыгы үчүн зарыл, анткени асырап алуучунун үй-бүлөсүндө бала үчүн

нормалдуу шарттар асырап алуучунун жубайы асырап алууга каршы болгон учурда гана мүмкүн болот.

Балдар жөнүндө кодекс жубайынын макулдугун билдирүүнүн формасын белгилебейт. Балдарды Кыргыз Республикасынын жарандарына жана чет өлкөлүк жарандарга асырап алууга (багып алууга) берүүнүн тартиби жөнүндө жободо мындай ченемдер жок. Бирок, мындай макулдук кат жүзүндө берилип, бала асырап алуу жөнүндө арызга тиркелиши керек. Жубайынын колу анын жазуу жүзүндөгү макулдугуна нотариус тарабынан, бала турган мекеменин жетекчиси же бала асырап алынган жер же бул жубайынын жашаган жери боюнча ошол жердеги балдарды коргоо боюнча ыйгарым укуктуу орган тарабынан күбөлөндүрүлүшү мүмкүн. Ошол эле учурда жубайынын макулдугу, эгерде ал баланы асырап алууга макулдугун ырастаса, соттун жыйналышында жеке өзү тарабынан билдирилиши мүмкүн. Мындай макулдук сот жыйналышынын протоколуна жазылууга тийиш (Жогорку Соттун Пленумунун 2016-жылдын 16-декабрындагы No 12 чечиминин 11-пункту).

Мыйзамда жалпы эрежеден четтөө каралган. *Эгерде жубайлар үй-бүлөлүк мамилелерди иш жүзүндө токтоткондугу, бир жылдан ашык чогуу жашабаганы же башка жубайдын жашаган жери белгисиз экендиги аныкталса, анын макулдугу талап кылынбайт.* Бул жагдайлар Кыргыз Республикасынын Жарандык процесстик кодексинин 64-беренесинде каралган далилдөө каражаттары менен, ошондой эле жубайын дайынсыз жок деп таануу жөнүндө мыйзамдуу күчүнө кирген соттун чечими менен белгилениши мүмкүн. Жашаган жеринин белгисиздиги асырап алуучунун арызы, актылары жана күбөлөрдүн түшүндүрмөлөрү менен ырасталышы мүмкүн (мисалы, кошуналары, туугандары ж.б.).

Багып алуучу ата-эне болууга укуктуу адамдар

Балдар жөнүндө кодекстин 44-беренесинин 2-пунктуна ылайык, асырап алууга балдардын укуктарын коргоонун тиешелүү каражаты катары, алардын үй-бүлөлүк чөйрөсүндө ата-энесинин камкордугунан ажыраган балдардын таламдарында, ошондой эле балдардын эң жогорку кызыкчылыктарында гана жол берижаш.

Демек, бала асырап алуучулар (багып алуучулар) баланы тарбиялоо жана ар тараптуу өнүктүрүү үчүн зарыл сапаттарга ээ адамдар гана боло алышат.

Бала асырап алуучулар эки жыныстагы тең эрезеге жеткен, башкача айтканда 18 жашка чыккан адамдар боло алышат.

Ошого ылайык, эмансипацияланган жашы жетпегендер, эмансипациянын күчү менен алар толук жөндөмдүү деп таанылганына карабастан, (ЖК 62-бер), ошондой эле 18 жашка чыга элек никеге турганда толук аракетке жарамдуу деп табылган адамдар асырап алуучу боло албайт (ЖК 56-бер. 2-пункт).

Балдар жөнүндө кодекстин 48-беренесинде асырап алуучу боло албаган адамдардын толук тизмеси бар. *Бул жарандардын төмөнкү категориялары:*

1) сот тарабынан аракетке жөндөмсүз же аракетке жөндөмдүүлүгү чектелүү деп таанылган адамдар;

2) сот тарабынан бири аракетке жөндөмсүз же аракетке жөндөмдүүлүгү чектелүү деп таанылган жубайлар.

Көрсөтүлгөн негиздер асырап алуучуну (аларды) аракетке жөндөмсүз же аракетке жөндөмдүүлүгү чектелген деп таануу жөнүндө мыйзамдуу күчүнө кирген соттун чечими (Жарандык кодекстин 64, 65-статьялары) болгондо жана аракетке жөндөмдүүлүгүн калыбына келтирүү жөнүндө чечим жок болгондо колдонулат.

3) сот тарабынан ата-энелик укуктарынан ажыратылган же сот тарабынан ата-энелик укуктары чектелген адамдар.

Ата-энелик укуктарынан ажыратылган же мындай укуктары чектелген адамдар деп камкорчулукка (көзөмөлчүлүккө) алынган жашы жете элек баланын ата-энеси жана башка балдарга карата ата-энелик укуктарынан сот тарабынан мурда ажыратылган же чектелген башка адамдар түшүнүлөт. Демек, бул жагдай соттун мыйзамдуу күчүнө кирген чечими менен ырасталууга тийиш (ҮК 75-бер.).

4) мыйзамда ага жүктөлгөн милдеттерди талаптагыдай аткарбаганы үчүн камкорчунун (көзөмөлчүнүн) милдеттеринен четтетилген адамдар. Камкорчунун (көзөмөлчүнүн) милдеттерин аткаруудан четтетүүнүн негиздери жана тартиби Балдар жөнүндө кодекстин 79-беренесинде жана Жарандык кодекстин 74-беренесинде каралган.

Демек, асырап алуучулар (багып алуучулар) болууну каалаган адамдарды бошотуу (чыгаруу) жөнүндө мыйзамдуу күчүнө кирген соттун чечиминин болушу камкорчу качан жана кайсы бала үчүн өзүнүн милдеттеринен четтетилгенине карабастан, аларды асырап алуучу катары дайындалууга жол берилбейт.

5) эгерде сот тарабынан алардын күнөөсү боюнча асырап алуу жокко чыгарылса, мурдагы асырап алуучулар.

Асырап алууну жокко чыгаруунун негиздери жана тартиби Балдар жөнүндө кодекстин 61-64-статьяларында каралган. Бала асырап алуудан баш тартуунун бул негизин колдонуу үчүн асырап алууну жокко чыгаруу жөнүндө мыйзамдуу соттун чечими болушу керек.

б) ден соолугунун абалы боюнча ата-энелик укуктарын жүзөгө ашыра албаган адамдар.

Адам алар болгондо баланы асырап алууга, аны камкорчулукка (көзөмөлчүлүккө) алууга, багууга үй-бүлөгө алууга ала албаган оорулардын тизмеги Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 2015-жылдын 27-октябрындагы № 733 токтому менен белгиленет. Мындай ооруларга төмөнкүлөр кирет:

• диспансердик эсепте алынган кургак учук I, II топтордогу оорулууларды локализациялоонун бардык формалары (активдүү жана өнөкөт);

- бардык локализациядагы залалдуу онкологиялык оорулар;
- наркомания, токсикомания, алкоголизм;
- оорулуулар белгиленген тартипте аракетке жөндөмсүз же аракетке жөндөмсүз деп таанылган психикалык оорулар;

• толук эмес ремиссия жана декомпенсация стадиясында ички органдардын, нерв системасынын, таяныч-кыймыл аппаратынын өнөкөт, узакка созулган оорулары;

• жугуштуу оорулар (толук айыкканга чейин өнөкөт вирустук гепатит «В» жана «Д» формасы менен өнөкөт вирустук гепатит «С»);

• каттоодон чыгарылганга чейин бардык курч жана өнөкөт жугуштуу оорулар;

• бул тизмеге кирбеген жана эмгекке жарамдуулугун жокко чыгарган I жана II топтогу майыптыкка алып келген бардык оорулар жана травмалар ж.б.

Жогоруда көрсөтүлгөн Оорулардын тизмегине КР Жогорку сотунун Конституциялык палатасынын 2021-жылдын 27-январындагы № 03-р чечими менен конституциялык эмес деп таанылган ВИЧ-инфекциялары жана СПИД менен жабырганан адамдарга балдарды багып алууга тыюу салынгандыгы белгиленген багып алуучулар, камкорчулар (көзөмөлчүлөр) жана асырап алуучу ата-энелер боло алышпасын белгилей кетүү керек.

7) асырап алуу учурунда асырап алынуучу баланы Кыргыз Республикасында белгиленген жашоо минимуму менен камсыз кылуучу кирешеси болбогон адамдар.

«Кепилденген мамлекеттик минималдуу социалдык стандарттар жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын 17-беренесине ылайык жашоо минимумунун түзүмү товарлардын, кызмат көрсөтүүлөрдүн жана милдеттүү төлөмдөргө жана жыйымдарга чыгашалардын стандарттуу топтомун камтыйт, ал адамдын керектөөлөрүн минималдуу алгылыктуу деңгээлде канааттандырат жана анын турмуш-тиричилигин камсыз кылат: тамак азыктары; азык-түлүк эмес товарлар; кызмат көрсөтүүлөр; милдеттүү салыктар, төлөмдөр жана жыйымдар боюнча чыгашалар. Жашоо минимумунун наркын аныктоо боюнча товарлардын жана кызмат көрсөтүүлөрдүн тизмеси жана эсептөөнү аныктоонун тартиби, ошондой эле калктын негизги социалдык-демографиялык топтору жана жан башына эсептегенде жашоо минимумунун өлчөмүн эсептөөнүн методологиясы Кыргыз Республикасынын Өкмөтү тарабынан бекитилет (мыйзамдын 20-беренеси).

Бул пункт чет өлкөлүк жарандар тарабынан балдарды асырап алуу учурларына жайылтылбайт (Балдар жөнүндө кодекстин 66-беренеси, 1-бөлүк).

8) туруктуу жашаган жери, ошондой эле белгиленген санитардык жана техникалык талаптарга жооп берген турак жайы жок адамдар.

Жарандык кодекстин 55-беренесине ылайык жарандын туруктуу же басымдуу жашаган жери жарандын жашаган жери болуп саналат. Бул негизге байланыштуу, багып алуучу ата-эне(лер) ээлеген турак жай санитардык жана техникалык талаптарга жооп береби же жокпу деген гана мааниге ээ. Бул жай асырап алуучунун жеке менчигине тиешелүүбү, пайдалануу укугуна, ижарага ж.б.у.с. мааниге ээ эмес.

Сот баланын таламдарын жана башка көңүл бурчу жагдайларды эске алуу менен асырап алуу жөнүндө арызды канааттандыруу зарыл деген тыянакка келгенде, конкреттүү ишти кароодо сот Балдар жөнүндө кодекстин 48-беренесинин 1-бөлүгүнүн 7 жана 8-пункттарында бекитилген асырап алуучунун кирешесине жана ал учурларда турак-жайдын болушуна карата жоболордон баш тартууга укуктуу (мисалы, баланы тууганы асырап алса; эгерде бала асырап алуу жөнүндө арыз берилгенге чейин бала асырап алуучунун үй-бүлөсүндө жашаса жана аны өзүнүн ата-энеси деп эсептесе; багып алуучу айылда жашаса жана көмөкчү чарбасы бар болсо; багып алуучунун ушул конуштун шарттарына карата жакшы сакталган турак-жайы бар). Соттун мындай корутундуга келген себептери соттун чечиминде

чагылдырылууга тийиш (Жогорку Соттун Пленумунун 2016-жылдын 16-декабрындагы №12 чечиминин 8-пункту).

9) асырап алуу учурунда жарандардын өмүрүнө же ден соолугуна каршы атайылап кылмыш жасаганы үчүн соттуулугу бар адамдар;

10) оор жана өзгөчө оор кылмыштарды жасаганы үчүн алып салынбаган жана жоюлбаган соттолгондугу бар адамдар;

11) соттуулугу жоюлганына жана алып салынганына карабастан, кылмыштуулук-өнөкөтү бар адамдар.

Баланы асырап алууга арыз берген адамдардын өмүр баянында бул жагдайлардын болушу алардын моралдык сапаттарына жана ата-энесинин камкордугусуз калган баланы тарбиялоого жөндөмдүүлүгүнө шек туудурат. Мындай жагдайлардын бар экендигине соттордун мыйзамдуу күчүнө кирген айыптоо өкүмдөрү, ошондой эле багып алуучуларда (асырап алуучуларда) соттуулугу бар экендиги жөнүндө ички иштер органдарынын маалыматтары далил боло алат.

Балдар жөнүндө кодексте ошондой эле бири-бири менен никеге турбаган адамдардын бир баланы асырап алуусуна тыюу салуу каралган. Мындай тыюу салуу, бир жагынан, Үй-бүлө кодексинин 11, 12-беренелерине ылайык ЖААК (ЖААК (ЗАГС)та) катталган үй-бүлө институтунун мамлекет тарабынан колдоого алынса, экинчи жагынан, асырап алынган баланын таламдарына эң натыйжалуу жобо менен шарттоо менен колдоого алынат.

Эгерде бир эле баланы асырап алууну каалаган бир нече адам болсо, балдар жөнүндө кодекстин талаптары жана асырап алынган баланын таламдары милдеттүү түрдө сакталган шартта артыкчылыктуу укук баланын жакындарына берижаш.

Бул туугандарынын жарандыгына жана жашаган жерине карабастан баланын **жакындары артыкчылык укугуна ээ**, ал эми туугандары баланы асыроого алууну каалабаган учурда камкорчулардын (көзөмөлчүлөрдүн) үй-бүлөлөрү, асырап алуучулардын артыкчылык укугу бар. Баланы өз үй-бүлөсүнө асырап алууга туугандарынын каалоосу жоктугу жазуу жүзүндө билдирилиши керек.

Багып алуучунун жашы 60 жаштан ашпоого тийиш. Бул чектөө биринчи кезекте толук кандуу, дени сак үй-бүлөдө тарбияланууга, татыктуу жашоо деңгээлин алууга укуктуу баланын кызыкчылыктары менен шартталган, ал ата-энеси улгайган үй-бүлөдө күмөн туудурат. Бирок көрсөтүлгөн курактык чектөө төмөнкү учурларда колдонулбайт: баланын ата-энеси өлгөн, белгисиз

же сот тарабынан дайынсыз жок деп табылганда, сот тарабынан аракетке жөндөмсүз деп табылганда, сот тарабынан ата-энелик укуктан белгилүү себептер боюнча ажыратылганда, бала менен алты айдан ашык убакыт жашабай, аны тарбиялоодон жана тарбиялоодон качса.

Мындай учурларда балдарды коргоо боюнча ыйгарым укуктуу органдын макулдугу менен сот баланын жакындарынын ичинен 60 жаштан ашкан адамдарды, ошондой эле балага камкорчу, көзөмөлчүсү болгон адамдарды асырап алуучулар катары дайындай алат.

Никедө турбаган асырап алуучу менен асырап алынган баланын ортосундагы жаш айырмачылык 16 жаштан кем эмес болууга тийиш. Мыйзамдын бул талабы адеп-ахлактык, этикалык, социалдык жана башка мүнөздөгү бир катар себептер менен шартталган, алардын максаты асырап алынган баланын кызыкчылыктарын максималдуу түрдө жогорулатуу болуп саналат. Жаш айырмасын мыйзамдык белгилөө асырап алуучу менен асырап алынган адамдын ортосундагы мамилени ата-энелер менен балдардын ортосундагы мамилелерге мүмкүн болушунча жакындаштырууга багытталган. Балдар менен курактын айырмасы ата-энелерге болгон турмуштук тажрыйбаны эске алуу менен балдарды тарбиялоодо жана окутууда өз укуктарын туура ишке ашырууга жана өз милдеттерин аткарууга мүмкүндүк берет.

Ата-энелер менен балдардын ортосундагы мамилелерге мүнөздүү болгон курактык өзгөчөлүктөр асырап алуучунун жана асырап алынган баланын ортосундагы мамилелерге да жайылтылат. Бул эреже башка нерселер менен катар асырап алуунун сырын сактоону камсыз кылуу максатында иштелип чыккан: жаш айырмасы ата-энелер менен балдардын ортосундагы кадимки жаш айырмачылыкка туура келиши керек. Жүйөлүү себептер болгон учурда сот бала асырап алууга уруксат берүү жана бала менен анын асырап алуучунун ортосундагы жаш айырманы азыраак кылуу менен жаш айырмасын азайтышы мүмкүн. Мындай себептер баланын багып алуучуга көнүшү, бала асырап алуучуну өзүнүн канынын ата-энеси деп эсептеген учур ж.б.

Жубайынын балдарын асырап алууда асырап алуучу менен асырап алынган баланын ортосунда 16 жаштан кем эмес жаш айырма болушу талап кылынбайт. Мында бала мурунтан эле үй-бүлөдө тарбияланган жана багып алуучу менен баланын ортосундагы жаш айырмачылык маанилүү эмес.

Асырап алуу боюнча ишти сот кароодо чечилүүчү кошумча маселелер. Сот тарабынан баланы асырап алуунун сырын камсыз кылуу.

1. Асырап алынган баланын аты, атасынын аты жана фамилиясы

2. Сот тарабынан асырап алуунун сырын камсыз кылуу

Жалпы эреже боюнча баланы асырап алууда анын аты, атасынын аты жана фамилиясы сакталат.

Асырап алуучунун талабы боюнча асырап алуучунун жаңы фамилиясы жана аты ыйгарылат, ал эми атасынын аты асырап алуучунун аты менен аныкталат.

Бул эреже багып алуучу өзү каалагандай асырап алынган балага каалаган ысымды бере алат дегенди билдирет. Фамилия асырап алуучунун фамилиясына ылайык ыйгарылат. Эгерде асырап алуучулардын фамилиялары ар кандай болсо, анда асырап алынган баланын фамилиясы алардын макулдашуусу боюнча, келишим жок болгон учурда – Үй-бүлө кодексинин 63-беренесинин 4-пунктунун жана «Жарандык абалдын актылары жөнүндө» мыйзамдын 18-беренесинин 3-пунктунун эрежелери боюнча ыйгарылат.

Баланын атасынын аты атасынын атынан келип чыккан, ошондуктан ал асырап алуучунун - эркектин аты менен аныкталат. Баланы аял асырап алган учурда асырап алынган баланын атасынын аты ал баланын атасы катары көрсөткөн адамдын аты менен аныкталат.

Баланы жалгыз бой аял асырап алган учурда анын өтүнүчү боюнча балага анын фамилиясы ыйгарылат. Атасы жөнүндө маалымат Үй-бүлө кодексинин 54-беренесинде жана "Жарандык абалдын актылары жөнүндө" мыйзамдын 18-беренесинде белгиленген тартипте жазылат, башкача айтканда, атасынын фамилиясы асырап алган эненин фамилиясы менен көрсөтүлөт, ал эми анын аты жана атасынын аты - анын көрсөтмөсү боюнча. Ушундай эле укук жалгыз бой багып алуучу эркекке да берижаш.

Бала 10 жашка толгондо, асырап алууда анын фамилиясын, атын жана атасынын атын өзгөртүү анын макулдугу менен гана жүргүзүлүшү мүмкүн. Балдар жөнүндө кодекстин 54-беренесинин 2-пунктунда каралган, бала асырап алганга чейин асырап алуучунун үй-бүлөсүндө жашаган жана асырап алуучуну өзүнүн ата-энеси деп эсептеген учурлар бул эрежеден тышкаркы болуп саналат.

Асырап алынган баланын туулгандыгы тууралуу жазууга тиешелүү оңдоолорду киргизүү жана жаңы туулгандыгы тууралуу күбөлүк берүү үчүн негиз болуп асырап алынган баланын фамилиясын, атын жана атасынын атын өзгөртүү жөнүндө маалыматтарды камтыган асырап алуу жөнүндө соттун чечими саналат.

Асырап алынган баланын туулган күнүн жана жерин өзгөртүү *Асырап алуучунун каалоосу боюнча асырап алынган баланын туулган күнү* өзгөртүлүшү мүмкүн. Баланын туулган күнүн өзгөртүү асырап алуунун сырын камсыз кылуу максатында жүргүзүлөт жана ошол эле учурда мыйзамда белгиленген чектөөлөрдү камтыйт: бир жашка чейинки жана үч айдан ашпаган баланы асырап алууда гана.

Асырап алуунун сырын камсыз кылуу максатында асырап алынган баланын туулган жери да өзгөртүлүшү мүмкүн, бул асырап алуу фактысын жашырууга жана ошону менен асырап алуунун сырын камсыз кылууга мүмкүндүк берет. Ошол эле учурда, туулган жерин өзгөртүү баланын жашы менен чектелбейт, башкача айтканда, ар бир бала асырап алуу учурда мүмкүн.

Баланы асырап алуу жөнүндө сотко арызда асырап алуучулардын туулган күнүн жана жерин өзгөртүү жөнүндө өтүнүчү көрсөтүлөт.

Баланы асырап алуу жөнүндө чечимди кабыл алууда сот асырап алуучулардын (асырап алуучулардын) өтүнүчүн канааттандырган чечим чыгарууга же бала асырап алуу жөнүндө чечимдин корутунду бөлүгүндө бул жөнүндө көрсөтүү менен баланын туулган күнүн жана жерин өзгөртүү жөнүндө арызды канааттандыруудан баш тартууга милдеттүү.

Баланы асырап алуу жөнүндө соттун чечиминин, анын ичинде асырап алынган баланын туулган күнүн жана (же) жерин өзгөртүү жөнүндө маалыматтардын негизинде ЖААК (ЖААК (ЗАГС)) органы баланын туулгандыгы жөнүндө жазууга зарыл өзгөртүүлөрдү киргизет жана жаңы туулгандыгы тууралуу күбөлүктү берет.

Асырап алуучулардын асырап алынган баланын ата-энеси катары кириши Баланы асырап алуу жөнүндө арызда асырап алуучулардын туулгандыгын каттоо китебине ата-эне катары жазылуу жөнүндө өтүнүчү да көрсөтүлүүгө тийиш. *Асырап алуучулардын арызы боюнча сот асырап алуучуларды туулгандыгын каттоо китебине алар асырап алган баланын ата-энеси катары жазуу жөнүндө чечим кабыл алышы мүмкүн.* Бул эреже асырап алуунун сырын камсыз кылуу жана асырап алынган жана табигый балдардын статусун теңдештирүү, ошондой эле асырап алуучулардын жана асырап

алынган баланын ортосунда толук кандуу, нормалдуу үй-бүлөлүк мамилелерди түзүү максатында каралган.

10 жашка толгон асырап алынган баланын ата-энеси катары төрөлгөндөрдүн каттоо китебине асырап алуучулар жөнүндө жазууну киргизүү үчүн баланын макулдугу милдеттүү түрдө болуп саналат.

10 жашка толгон асырап алынган баланын макулдугу боюнча асырап алуучулардын (асырап алуучулардын) анын ата-энеси катары эсепке алынышы жөнүндө Балдарды коргоо боюнча ыйгарым укуктуу мамлекеттик органдын аймактык бөлүмчөсүнүн асырап алуунун негиздүүлүгү жана анын баланын таламдарына ылайыктуулугу жөнүндө корутундусуна документ тиркелүүгө тийиш. Асырап алынган бала ата-энесинин эс-тутумун сактап калуу каалоосу менен мындай жазууга каршы чыгышы мүмкүн. Эгерде бала асырап алуу жөнүндө арыз берилгенге чейин бала асырап алуучулардын (асырап алуучулардын) үй-бүлөсүндө жашаса жана аларды (өзүнүн ата-энеси) (ата-энеси) деп эсептесе, анда баланын асырап алуучуларды ата-эне катары жазууга макулдугу аныкталбайт.

Асырап алуучулардын аларды туулгандыгын каттоо китебине асырап алынган баланын ата-энеси катары жазуу жөнүндө арызын канааттандыруу же андан баш тартуу жөнүндө соттун чечими асырап алуу жөнүндө чечим менен бир убакта кабыл алынат.

Асырап алуучулардын арызы канааттандырылган асырап алуу жөнүндө чечимдин корутунду бөлүгүндө баланы асырап алуу жөнүндө, баланы конкреттүү адамдар тарабынан асырап алынган деп таануу жөнүндө арыз берүүчүлөрдүн өтүнүчүнүн канааттандырылгандыгы ЖААК (ЖААК (ЗАГС)) органдарында асырап алууну мамлекеттик каттоо үчүн зарыл болгон асырап алынган бала жана асырап алуучулар жөнүндө маалыматтар, анын ичинде асырап алуучунун (эненин) туулгандыгын каттоо китебине асырап алынган баланын ата-энеси (ата-энеси) катары жазуусу жөнүндө көрсөтүлүүгө тийиш.

Эгерде асырап алуучу бир гана адам болуп саналса жана баланы асырап алуу жөнүндө соттун чечиминде Балдар жөнүндө кодекстин 58-беренесинин 5-пунктуна ылайык баланын атасы (энеси) асырап алынган балага карата укуктарды жана милдеттерди сактап кала тургандыгы көрсөтүлсө, баланын төрөлгөндүгү жөнүндө актыдагы ата (эне) жөнүндө жазуу өзгөртүүгө жатпайт.

Баланы асырап алуу жөнүндө соттун чечиминин жана ага ылайык асырап алуучулардын асырап алынган баланын ата-энеси катары жазуусунун негизинде ЖААК (ЖААК (ЗАГС)) органы баланын туулгандыгы жөнүндө жазууга зарыл өзгөртүүлөрдү киргизет жана жаңы туулгандыгы тууралуу күбөлүк берет (Балдар жөнүндө кодекстин 45-беренеси, 3-бөлүк).

Баланы багып алуунун сырын сот тарабынан камсыз кылуу

Балдар жөнүндө кодекстин 60-беренесине ылайык баланы асырап алуунун сыры мыйзам тарабынан сакталат.

Кыргыз Республикасынын Конституциясы ар бир адамдын жеке кол тийбестик укугун кепилдейт. Ар бир адамга купуя маалыматтарды жана адамдын жеке жашоосу жөнүндө маалыматтарды мыйзамсыз жыйноодон, сактоодон, жайылтуудан коргоо, анын ичинде соттук коргоо, ошондой эле укукка каршы аракеттер менен келтирилген материалдык жана моралдык зыяндын ордун толтуруу укугу кепилденет (Конституциянын 29-бер.).

Бала асырап алуунун сырын камсыз кылуу максатында мыйзам асырап алуучунун арызы боюнча асырап алынган баланын атын, атасынын атын жана фамилиясын, асырап алуучуларды анын ата-энеси катары жазууну, ошондой эле асырап алынган баланын туулган күнүн жана жерин өзгөртүү мүмкүнчүлүгүн карайт (Балдар жөнүндө кодекстин 55-57-бер.).

Эмгек мыйзамдарынын ченемдери ошондой эле бала асырап алуунун сырын сактоого, жаңы төрөлгөн баланы үч айга чейин асырап алган аялга төрөттөн кийинки акы төлөнүүчү өргүү укугун берүүгө багытталган (Кыргыз Республикасынын ЭК 308-бер.).

Балдар жөнүндө кодекстин ченемдеринин жалпы маанисине таянып, асырап алуунун сыры деп соттун чечиминде көрсөтүлгөн: асырап алуучу жөнүндө, асырап алынган бала жөнүндө, алардын жекелештирүү белгилери (тууган күнү жана жери, туулган жери, жашаган жери ж.б.), асырап алуунун жери, убактысы жана башка жагдайлар маалыматтар түшүнүлөт.

Асырап алуунун сыры асырап алынган баланы анын ата-энесинин тарбиялоо шарттарына мүмкүн болушунча жакын, асырап алуучулар тарабынан тарбияланышы үчүн шарттарды түзүүгө мүмкүндүк берет. Асырап алуунун сырын ачуу балага зыян келтириши мүмкүн, аны кыйындатат же бир кыйла татаалдаштырат, ал тургай асырап алынган баланын асырап алуучулардын үй-бүлөсүндө нормалдуу тарбиялануусун жана жашоосун улантуусун мүмкүн эмес кылат.

Белгилей кетсек, Балдар жөнүндө кодекстин 55-57-беренелерине ылайык, асырап алуунун сыры асырап алуучулардын тиешелүү өтүнүчү болгон учурда гана сакталат.

Ошентип, асырап алынган баланын аты, атасынын аты жана фамилиясы, анын туулган күнү жана жери, баланын ата-энесинин жазуусу соттун чечиминде көрсөтүлгөн асырап алуучулардын (асырап алуучулардын) асырап алуу боюнча арызы болгондо гана өзгөртүлөт.

Мындан тышкары, ***бардык учурларда эмес, асырап алуу асырап алынгандар үчүн сыр болуп саналат.*** Мисалы, ата-энесин тааныган жана эстеген баланы асырап алууда, ошондой эле 10 жашка чыккан балдарды асырап алууда мыйзам тарабынан асырап алууга алардын макулдугу талап кылынса, асырап алуунун сыры жөнүндө сөз болушу мүмкүн эмес (Балдар жөнүндө кодекстин 53-бер.). Эгерде асырап алуу учурунда бала өзүнүн жаш курагына же өнүгүү өзгөчөлүктөрүнө байланыштуу асырап алуу фактысы жөнүндө биле албаса, мыйзам, жогоруда айтылгандай, асырап алуунун сырын андан ары сактоону асырап алган ата-энелердин керээзи менен гана байланыштырат.

Бала асырап алуунун мыйзам менен корголуучу жашыруундуулугун камсыз кылуу максатында сот бул категориядагы иштерди соттун жабык жыйналышында, анын ичинде чечимди жарыялоо менен карайт. Ушул эле максаттарда ишти кароого катышкан адамдарга бала асырап алуу жөнүндө аларга белгилүү болгон маалыматтарды жашыруунун зарылчылыгы, ошондой эле асырап алуучунун сот жыйналышынын протоколунда чагылдырылган жана көрсөтүлгөн тараптардын кол коюулары менен ырасталган эрки бала асырап алуунун сырын ачыкка чыгарганы үчүн жазык жоопкерчилигине тартуу мүмкүндүгү жөнүндө эскертилүүгө тийиш.

Багып алуучулардын (асырап алуучулардын) тиешелүү өтүнүчү болгон учурда ишти жабык сот жыйналышында кароо жөнүндө маселе Кыргыз Республикасынын Жарандык процесстик кодексинин 13-беренесинин талаптарын сактоо менен жүйөлүү аныктама чыгаруу менен ишти соттук териштирүүгө даярдоо стадиясында сот тарабынан чечиш. Асырап алуучунун арызы боюнча сот ошондой эле асырап алынган баланын ата-энеси үчүн анын инсандыгынын сырын камсыздайт, бул үчүн баланын ата-энеси өзүнчө сот отурумунда каралышы мүмкүн (Жогорку Соттун Пленумунун 2016-жылдын 16-декабрындагы No 12 чечиминин 2-пункту). Балдар жөнүндө

кодексте *асырап алуунун сырын ачыкка чыгара албаган адамдардын чөйрөсү* так аныкталган:

- бала асырап алуу боюнча чечим чыгарган кызмат адамдары, б.а. судьялар;
- асырап алууну мамлекеттик каттоону жүргүзгөн кызмат адамдары;
- асырап алуу жөнүндө башка жолу аркылуу билген адамдар.

Ошентип, асырап алуунун сырын жарыялоого тыюу салуу бир гана кызмат адамдарына эмес, ошондой эле белгилүү бир жагдайлардан улам бала асырап алуу жөнүндө кабардар болгон бардык жарандарга да тиешелүү.

Асырап алуучунун (багып алуучунун) эркине каршы асырап алуунун сырын ачыкка чыгарган адамдар асырап алуучунун эркине каршы асырап алуунун (асырап алуунун) сырын ачыкка чыгаргандыгы үчүн Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза кодексинин 184-беренесинде каралган кылмыш-жаза жоопкерчилигине тартылат.

Ошол эле учурда Кылмыш-жаза кодексинде бул кылмыштын предметине карата атайын талаптар жок. Демек, аларга белгилүү болгон бала асырап алуунун сырын ачыкка чыгарган ар кандай адамдар ушул берене боюнча кылмыш-жаза жоопкерчилигине тартылышы мүмкүн.

Баланы асырап алууну жокко чыгаруу. Баланы асырап алууну жокко чыгаруунун негиздери жана кесепеттери.

- 1. Баланы асырап алууну жокко чыгаруунун кесепеттери*
- 2. Бала асырап алууну жокко чыгарууну талап кылууга укуктуу адамдар.*

Баланы асырап алууну жокко чыгаруу Балдар жөнүндө кодексин 62-беренесинде каралган негиздер боюнча анын ата же энесинин (ата-энесинин), баланы асырап алуучунун (алардын), 14 жашка толгон асырап алынган баланын, балдарды коргоо боюнча мамлекеттик органдын аймактык бөлүмчөсүнүн, прокурордун арызы боюнча сот тартибинде жүргүзүлөт. Баланы асырап алууну жокко чыгаруу жөнүндө иш асырап алуу жөнүндө чечимди чыгарган сот тарабынан атайын өндүрүш тартибинде арыз ээсинин, балдарды коргоо боюнча ыйгарым укуктуу органдын өкүлүнүн, прокурордун милдеттүү жеке катышуусу менен сот отурумунда каралат. Эгерде ишти өзгөчө өндүрүш тартибинде кароодо сотко баш ийген мыйзам жөнүндө талаш-тартыш бар экендиги аныкталса, анда сот арыз ээсине жана башка таламдаш

жактарга талаш-тартыштарды иш тартибинде чечүү боюнча алардын укуктарын түшүндүрүлгөн аныктама чыгарат. (Кыргыз Республикасынын Жарандык процесстик кодексинин 263-беренеси, Жогорку соттун Пленумунун 2016-жылдын 16-декабрындагы №12 токтомунун 20-пункту).

Сот асырап алууну жокко чыгаруу жөнүндө ишти карап, арызды канааттандыруу же арызды канааттандыруудан баш тартуу жөнүндө чечим чыгарат. Аймактык бөлүмдүн кызматкери асырап алынган баланын жашоо шарттарын жана тарбиялануусун контролдоо максатында асырап алуучуларга жеке өзү барат. Асырап алынган баланын жашоо шарттарына жана тарбияланышына контролдук экспертизаны аймактык бөлүмдүн кызматкери асырап алуу белгиленгенден кийинки алгачкы үч жылдын ичинде алты ай бою жүргүзөт. Үч жыл өткөндөн кийин контролдук экспертизаларды өткөрүү зарылчылыгы асырап алуучу үй-бүлөдөгү өзгөчө кырдаалга ылайык аймактык бөлүм тарабынан жекече аныкталат. ***Сурамжылоонун натыйжалары боюнча үй-бүлөгө барган аймактык бөлүмдүн кызматкери асырап алынган баланын жашоо шарттары жана тарбиясы жөнүндө акт түзөт.*** Отчетто баланын ден соолугу, окуусу, эмоционалдык жана жүрүм-турумунун өнүгүүсү, өзүнө кам көрүү көндүмдөрү, сырткы көрүнүшү, үй-бүлөдөгү мамилелери тууралуу маалымат камтылууга тийиш. Контролдук текшерүүнүн жүрүшүндө асырап алуучулар ата-энелердин асырап алынган балага карата жүктөлгөн милдеттерин аткаруудан качканын, ата-энелик укуктарын кыянаттык менен пайдаланганын, же алардын оорусун, өнөкөт алкооголизмди же баңгиликти, психикалык бузулууларды аныктаса, ***аймактык бөлүм асырап алууну жокко чыгаруу жөнүндө арыз менен сотко кайрылууга укуктуу.***

Балдар жөнүндө кодексинин 62-беренесине ылайык, асырап алууну жокко чыгаруу үчүн төмөнкү жагдайлар негиз болуп саналат:

1) асырап алуучулардын аларга жүктөлгөн ата-энелик милдеттерин аткаруудан качуусу.

Асырап алуучулар аларга жүктөлгөн ата-энелик милдеттерди аткаруудан качуу деп, асырап алынган баланы тарбиялоодон, анын моралдык жана физикалык жактан өсүп-өнүгүшүнө, билимине кам көрүүдөн качууну түшүнүү керек. Эгерде асырап алуу ушул негизде жокко чыгарылса, анда асырап алуучу (алар) ата-энелик милдеттерди аткаруудан четтеген фактысын түздөн-түз аныктоо зарыл, анткени ушул учурда гана сот асырап

алууну жокко чыгаруунун зарылдыгы бар же жок экендигин аныктай алат. Мисалы, өз милдеттерин аткаруудан качуу багып алуучулар баланы өздөрүнүн туугандарына тарбиялоого өткөрүп берген жана аларга материалдык жардам көрсөтпөгөн учурда белгилениши мүмкүн.

2) асырап алуучулардын ата-энелик укуктарын кыянаттык менен пайдалануусу. Асырап алуучулардын ата-энелик укуктарын кыянаттык менен пайдалануусу - бул укуктарды асырап алынган баланын таламдарына зыян келтирүү менен пайдалануу, мисалы, окуусуна тоскоолдуктарды түзүү, кайырчылыкка, сойкулукка, уурулукка, спирт ичимдиктерин ичүүгө, баңгизаттарды ичүүгө ж.б. Ата-энелик укуктарын кыянаттык менен пайдалануу, ошондой эле асырап алынган баланы балдар эмгегинин эң начар формаларына тартууну да камтышы керек. Ушул негизде асырап алууну жокко чыгарууда сот асырап алуучулардын (асырап алуучунун) алардын ата-энелик укуктарын кыянаттык менен пайдалануу фактыларына туура баа берүүгө, аларды ар тараптан иликтеп чыгууга жана чечимде алардын ар бири боюнча корутунду чыгарууга милдеттүү.

3) асырап алуучулардын асырап алынган балага ырайымсыз мамилеси. Балдар жөнүндө кодекстин 5-беренесине ылайык, балага карата зомбулук (зордук-зомбулук) деп балага карата анын физикалык же психикалык өнүгүүсүн бузган же коркунуч туудурган ар кандай аракет түшүнүлөт. Балага карата мындай мамиле асырап алуучулардын (асырап алуучулардын) ага карата физикалык же психикалык зомбулук көрсөтүүдө же анын жыныстык кол тийбестигине аракет кылууда, ошондой эле тарбиялоонун жол берилгис ыкмаларын колдонууда, орой, балдарга кайдыгер мамиле жасоо, аларды кемсинтүү. Бул негиз ошондой эле иштин жагдайларын кылдат изилдөөнү, далилдерди алардын жыйындысында баалоону талап кылат.

4) Адам асырап алуучу ,камкорчу (көзөмөлчү) жана багып алуучу ата-эне боло албай турган Оорулардын тизмегинде каралаган ооруларды асырап алуучулардын аныктоо.

Ишти кароодо сот балдарды коргоо боюнча ыйгарым укуктуу органдын аймактык бөлүмдөрүнүн кызматкерлери тарабынан жүргүзүлгөн, асырап алынган баланын турмуш-тиричилик шарттарына жана тарбиялоосуна контролдук текшерүүнүн, анын ичинде ал тарабынан турак-жай шарттары жөнүндө жана асырап алынган баланы тарбиялоонун натыйжаларын эске алат.

Бирок бул отчеттор иштин материалдарында болгон бардык далилдер менен бирге бааланышы керек.

Баланын таламдарына таянуу менен жана баланын пикирин эске алуу менен сот башка негиздер боюнча асырап алууну жокко чыгарууга укуктуу.

Бул асырап алуучулардын күнөөсү боюнча да, алардын күнөөлүү жүрүм-туруму жок болгондо да келип чыккан, бирок баланын таламдарына таасир этүүчү ар кандай жагдайлар болушу мүмкүн. Мисалы, жубайынын (өгөй балдарынын, өгөй кыздарынын) балдарын асырап алган жана кийинчерээк асырап алынган баланын энеси (атасы) менен никени бузган адамдар асырап алууну жокко чыгаруу жөнүндө арыз менен кайрыла алышат. Бирок асырап алуучунун баланын ата-энеси менен болгон мамилесинин өзгөрүшү асырап алууну жокко чыгаруу үчүн шартсыз негиз боло албайт, анткени асырап алуучу өзүнүн энесинин же атасынын алдында эмес, асырап алынган баланын алдында милдеттерди өзүнө алат. Ошондой эле бала менен асырап алуучулардын (асырап алуучулардын) ортосундагы мамилелер объективдүү себептердин натыйжасында өнүкпөгөндүгү, бала ата-энесин, туугандарын эстегенде, сагынганда, асырап алуучуну ата-эне катары кабыл албаганда, багып алуучунун мүчөлөрүнө ырайымсыз мамиле кылат

Баланын жүрүм-турумунда жана өнүгүшүндө олуттуу четтөөлөр болгондо, бала катуу тукум куучулук ооруга чалдыкса ж.б. Мындай кырдаалда баланы асырап алууну жокко чыгаруу жөнүндө доо боюнча соттун чечими балдарды коргоо боюнча ыйгарым укуктуу органдын корутундусуна, ошондой эле сот тарабынан иштин чыныгы жагдайларын аныктоого жараша болот, атап айтканда, асырап алуучу бала асырап алынганга чейин баланын оорусу жөнүндө билгенби (Жогорку Соттун Пленумунун 2016-жылдын 16-декабрындагы № 12 чечиминин 21-пункту).

Балдарды коргоо боюнча ыйгарым укуктуу органдын корутундусунда асырап алууну жокко чыгаруу же сактоо боюнча сунуштар камтылышы мүмкүн. Эгерде сот мындай жагдайларда да асырап алууну жокко чыгаруу баланын кызыкчылыгына каршы келет жана асырап алынган бала менен асырап алуучунун ортосундагы мамилелерди өнүктүрүүгө, жакшыртууга мүмкүнчүлүк бар деген тыянакка келсе, асырап алууну жокко чыгаруу четке кагылышы мүмкүн. Ошону менен бирге баланын таламдарын эске алуу багып алуучунун үй-бүлөсүндө баланын жашоосунун актуалдуу жагдайларын терең талдоосуз мүмкүн эмес.

Балдар жөнүндө кодекстин 63-беренесинде асырап алууну жокко чыгарууну талап кылууга укуктуу адамдардын тизмеси аныкталган. Буларга төмөнкүлөр кирет:

- Баланын ата-энеси;
- Балын асырап алуучулар;
- 14 жашка чыккан асырап алынган бала;
- балдарды коргоо боюнча ыйгарым укуктуу мамлекеттик орган;
- прокурор.

Көрсөтүлгөн кызыкдар адамдар гана асырап алууну жокко чыгаруу жөнүндө арыз берүүгө укуктуу. Ошол эле учурда алардын аракеттери жеке кызыкчылыкты да (талапты баланын ата-энеси, асырап алуучулары, 14 жашка толгон асырап алынган баланын өзү билдиришкенде) да, коомдук кызыкчылыктарды да камтышы мүмкүн (талап балдардын укуктарын коргоо боюнча орган же прокурор тарабынан алардын ыйгарым укуктарынын негизинде коюлганда).

Балдарды коргоо боюнча ыйгарым укуктуу орган же прокурор тарабынан асырап алууну жокко чыгаруу жөнүндө арыз берүү, эреже катары, асырап алынган баланын кызыкчылыгында, асырап алууну жокко чыгаруу жөнүндө чечим кечиктирилбестен кабыл алынууга тийиш болгон учурда жүргүзүлөт. Мындай талап асырап алуучулардын күнөөлүү жүрүм-туруму болгон учурда берилет: баланы тарбиялоо боюнча милдеттерди аткаруудан четтөө же ата-энелик укуктарынан аша чабуу, балага орой мамиле жасоо, балага зыяндуу таасир тийгизген адеп-ахлаксыз же коомго жат жүрүм-туруму ж.б.у.с (Жогорку Соттун Пленумунун 2016-жылдын 16-декабрындагы №12 чечиминин 20-пункту).

Жарандык процесстик кодекстин 48-беренесинин 1-бөлүгүнө ылайык прокурор башка адамдардын же адамдардын белгисиз чөйрөсүнүн укуктарын, эркиндиктерин жана мыйзам менен корголуучу таламдарын коргоо үчүн, ошондой эле сотто каралып жаткан ишке кийлигишүүгө, эгерде бул жарандардын укуктарын, эркиндиктерин жана мыйзам менен корголгон таламдарын, мамлекеттик же коомдук кызыкчылыктарды коргоо үчүн талап кылынса сотко арыз менен кайрылууга укуктуу.

14 жашка толгон асырап алынган бала асырап алууну жокко чыгаруу жөнүндө арыз менен сотко өз алдынча кайрыла албайт. Бирок ал мындай арыз менен балдарды коргоо боюнча ыйгарым укуктуу органга кайрылууга укуктуу. Мамлекеттик жана коомдук уюмдар, ошондой эле асырап алуу баланын

таламдарына жооп бербейт деп эсептөөгө негизи бар, бирок арыз берүүгө укугу жок жарандар (асырап алуучунун жубайы, асырап алынган баланын туугандары) асырап алууну жокко чыгаруу жөнүндө балдарды коргоо органына же прокуратурага да кайрыла алат. Бала асырап алууну жокко чыгаруу жөнүндө сотко арыз берүүнүн зарылчылыгы жөнүндө маселе мындай учурда балдарды коргоо боюнча ыйгарым укуктуу орган же прокурор тарабынан чечишаш.

Бул категориядагы иштер боюнча кызыкдар тараптар, эреже катары, асырап алуучулар (асырап алуучу) болуп саналат.

Асырап алууну жокко чыгаруу – бул асырап алууну токтотуу үчүн бирден-бир негиз болуп саналат. Асырап алуунун сот тарабынан жокко чыгарылышы асырап алынган баланын жана асырап алуучулардын (асырап алуучунун жакындарынын) өз ара жеке мүлктүк эмес жана мүлктүк укуктарынын жана милдеттеринин токтотулушуна жана баланын жана анын ата-энесинин өз ара укуктары менен милдеттеринин калыбына келтирилишине алып келет (ата-энесинин туугандары), эгерде бул объективдүү түрдө мүмкүн болсо жана баланын кызыкчылыктарына жооп берсе.

Асырап алуу мамилелери бала асырап алууну жокко чыгаруу жөнүндө соттун чечими мыйзамдуу күчүнө кирген күндөн тартып токтотулат. Бул соттун чечими мыйзамдуу күчүнө кирген күндөн тартып асырап алынган баланын жана асырап алуучулардын (алардын жакындарынын) жеке мүлктүк эмес жана мүлктүк укуктары менен милдеттери келечекте токтойт, ал эми ата-энелердин тийиштүү укуктары жана милдеттери (ата-энесинин туугандары) жана бала калыбына келтирижаш. Бала асырап алууну жокко чыгаруу жөнүндө соттун чечими артка күчкө ээ эмес.

Баланы асырап алууну жокко чыгаруу жөнүндө соттун чечиминин көчүрмөсү ал мыйзамдуу күчүнө кирген күндөн тартып үч күндүк мөөнөттө сот тарабынан асырап алуу мамлекеттик катталган жердеги ЖААК (ЗАГС) органына жиберилүүгө тийиш. Соттун чечиминин негизинде ЖААК (ЗАГС) органы баланы асырап алуу жөнүндө акт жазуусуна тиешелүү өзгөртүүлөрдү киргизет. Ошентип, "Жарандык абалдын актылары жөнүндө" Мыйзамдын 34, 39-статьяларына ылайык.

Бала менен анын ата-энесинин (ата-энесинин туугандарынын) ортосундагы укуктук мамилелерди калыбына келтирүү баланын таламдары талап кылган учурда гана жүзөгө ашырылат, ал бала асырап алууну жокко чыгаруу жөнүндө соттун чечиминде түздөн-түз чагылдырылууга тийиш.

Ар кандай объективдүү себептерден, ошондой эле жашы жете элек баланын укуктарын жана таламдарын коргоо зарылдыгынан улам, мисалы, ата-энеси каза болгон, белгисиз, ажырап калган. асырап алуу жокко чыгарылгандан кийин же өнөкөт аракеттиктен (баңгилик ,токсикоман) ж.б. кийин ата-энелик укугунан ажыраган же баланы багып алуудан баш тартканда баланын ата-энеси менен укуктук мамилелерин калыбына келтирүү дайыма эле мүмкүн боло бербейт.

Эгерде баланы асырап алууну жокко чыгаруунун демилгечилери анын ата-энеси болсо, асырап алуу жокко чыгарылганда, бала соттун чечими боюнча ата-энесине өткөрүлүп берижаш.Ата-энеси жок болгон учурда, ошондой эле баланы ата-энесине берүү анын таламдарына карама-каршы келген учурларда бала балдарды коргоо боюнча ыйгарым укуктуу органдын камкордугуна өткөрүлүп берижаш.Сот баланын келечектеги тагдыры жөнүндө маселени чечүүдө (аны ата-энесине же балдарды коргоо боюнча ыйгарым укуктуу органдын көзөмөлүнө өткөрүп берүү) баланын таламдарын жана иштин чыныгы жагдайларын жетекчиликке алууга тийиш.

Асырап алуу жокко чыгарылганда асырап алынган баланын жана асырап алуучулардын (асырап алуучулардын жакындарынын) келечектеги өз ара укуктарын жана милдеттерин токтотуу жөнүндө эреже эки өзгөчөлүктү: асырап алууда ага ыйгарылган фамилиясын, атын жана атасынын атын балага сактап калуу мүмкүнчүлүгү жөнүндө, ошондой эле мурунку асырап алуучуга баланы багуу үчүн каражаттарды төлөө милдетин жүктөө жөнүндө.

Сот баланын таламдарына таянып, Кыргыз Республикасынын ҮК 86, 88-беренелеринде белгиленген ***өлчөмдө баланы багуу үчүн каражаттарды төлөөгө мурдагы асырап алуучуну милдеттендирүүгө укуктуу.*** Баланы багуу үчүн мурунку асырап алуучудан алимент өндүрүп алуу соттун укугу бала асырап алуу жөнүндө соттун чечими боюнча мурда аларга жүктөлгөн ата-энелик милдеттерди асырап алуучулар талаптагыдай аткарбагандыгы үчүн санкция катары каралышы мүмкүн. Мындан тышкары, эгерде асырап алуу жокко чыгарылса жана баланын ата-энеси менен укуктук мамилелерди калыбына келтирүү мүмкүн болбосо, баланы багууну камсыз кылуу маселеси табигый түрдө келип чыгат. Демек, мурдагы асырап алуучудан (алардан) алимент өндүрүп алууда сот баланын келечектеги жашоосун камсыз кылуу зарылчылыгынан улам анын кызыкчылыктарын жетекчиликке алат. Мурдагы асырап алуучулардан алименттердин өлчөмү сот тарабынан эмгек акысынын жана (же) иш жүзүндөгү кирешесинин үлүштөрүндө же белгиленген акчалай

суммада аныкталышы мүмкүн. Баланын мурдагы асырап алуучулардан алимент алууга болгон укугун сактоо жана бул алименттин өлчөмү асырап алууну жокко чыгаруу жөнүндө соттун чечиминде көрсөтүлөт.

Асырап алууну жокко чыгарууга, эреже катары, эгерде асырап алууну жокко чыгаруу жөнүндө өтүнүч келип түшкөн учурга карата асырап алынган бала бойго жеткен, *башкача айтканда, 18 жашка толгон болсо, жол берилбейт.* Себеби, асырап алуунун негизги максаты ата-энесинин камкордугусуз калган баланы үй-бүлөдө тарбиялоо болуп саналат.

Бирок, Балдар кодекси жогоруда айтылган жалпы эрежеден четтөөлөргө жол берет. Асырап алуучунун, асырап алынган баланын жана асырап алынган баланын ата-энесинин өз ара макулдугу болгондо, эгерде алар тирүү болсо, ажыралбаган жашы жете элек балага карата асырап алууну жокко чыгарууга эгер ата-энелик укуктар жана сот тарабынан аракетке жөндөмсүз деп таанылбаган болсо жол берижаш. Тараптардын жок дегенде биринин каршылыгы менен бойго жеткен асырап алынган балага карата асырап алууну жокко чыгаруу мүмкүн эмес. Асырап алынган баланын ата-энеси каза болгон, бир жолу ата-энелик укуктарынан ажыратылган же сот тарабынан аракетке жөндөмсүз деп табылган учурда, асырап алуу боюнча укуктук мамилелерди токтотууга өз ара макулдук болгондо, сот бойго жеткен асырап алынган бала жана аны асырап алуучу (асырап алуучулар) асырап алууну жокко чыгаруу жөнүндө чечим чыгара алат.

«Баланы асырап алуучу үй-бүлөгө жайгаштыруу» кейси

А.Сарыбаева эжеси каза болгондон кийин эки жашар кызы Самараны жанына алып кеткен. Буга кыздын атасы каршы болгон эмес. Самара беш жашка чыкканда А.Сарыбаева Биринчи Май райондук балдарды коргоо боюнча ыйгарым укуктуу органга кеңеш сурап кайрылган. Ал кызга абдан байланып калгандыктан, ангы апа деп чакыраарын айтты. Ушунча убакыт аралыгында Самаранын атасы кызына көңүл бурбай, акча жагынан жардам бербей, башка шаарга кетип, үйлөнүп алган. Сарыбаеванын никеде турган күйөөсү бар, бирок алар төрт жылдан ашык чогуу жашашкан эмес.

Сарыбаева күйөөсүнүн макулдугусуз эле асырап алуучу үй-бүлө түзүп, кызды жайгаштыра алабы, бул үчүн эмне керек, бул маселени ким чечиши керек деп сурады.

Сиз Сарыбаевага кандай жооп бере аласыз?

«Соттук чечим» кейси

Орозовдордун үй-бүлөсү 11 жаштагы жетим Алмаз Максүтовду багып алуу боюнча сотко арыз менен кайрылышкан. Алар алгач баланын фамилиясын өзгөртүүнү каалашпагандыктан, баланы асырап алуу боюнча сотко кайрылган арызында баланын фамилиясын өзгөртүүнү суранышкан эмес. Бирок, досторунун кеңеши боюнча, бала асыроо сырын сактоо максатында, ошентсе да, сот отурумунда айтылган балага фамилиясын берүүнү чечишкен. Алмаз Максүтовду Орозовдор асырап алуу боюнча чечим кабыл алууда сот дагы фамилиясын өзгөртүү чечимин чыгарган.

Балдардын укугун коргоо боюнча ыйгарым укуктуу орган соттун бул чечимине даттанган, бул даттанууда асырап алуучулардын балдарды коргоо боюнча ыйгарым укуктуу органга берген арызында асырап алынган баланын фамилиясын өзгөртүү жөнүндө маселе көрсөтүлбөгөндүгүн көрсөткөн. Буга байланыштуу балдарды коргоо органы баланын бул маселе боюнча пикирин тактаган эмес. Сот дагы баланы ишке аралаштырган жок, фамилиясын өзгөртүү маселеси боюнча анын пикирин билген жок.

Тапшырма:

Соттук чечимге укуктук баа бериңиз.

Баланы асырап алуучу үй-бүлөгө жайгаштырууда фамилияны өзгөртүүнүн тартиби кандай.

Суроолор:

- 1) Мындай жагдайда соттун аракети кандай?
- 2) Ушул суроо боюнча асырап алынган баланын оюн ачыктоо зарылбы? 3) Апелляциялык инстанциянын соту кандай чечим чыгарат? Өз оюңузду негиздеңиз.

«Асырап алууну жокко чыгаруу» кейси

Райондун прокурору Асановдун жубайларын жээни Гүлнураны асырап алууну жокко чыгаруу үчүн сотко берди. Сот айыпталуучулар жээнин асырап алуусунун бирден-бир себеби, алар жашаган үйдүн бузулушуна байланыштуу чоң турак-жай алуу каалоосу болгон деп тапты. Асырап алган ата-энелер Гүлнураны үй-бүлөсүнө алышкан эмес, кыз апасы менен жашай берген. Сот бала багып алуу баланын кызыкчылыгына каршы келерин көрсөтүп, жокко чыгаруу чечимин чыгарган.

Тапшырма:

Соттук чечимге укуктук баа бериңиз.

Суроолор:

Бала асырап алууну жокко чыгаруунун негиздерин санап чык. Бала асырап алууну жокко чыгаруу кандай юридикалык кесепеттерге алып келет? Асырап алынган баланын мүлктүк укуктары кандай?

«Бала асырап алууну жокко чыгаруу» кейси

Н.Үмөталиева тараптардын ортосунда түзүлгөн кастык мамилелер кызынын нормалдуу тарбиялануусун камсыз кыла албагандыктан, никени бузуу жана анын 1996-жылы туулган баласын асырап алууну жокко чыгаруу боюнча сотко доо арыз менен кайрылган. Жубайлардын ортосундагы мындай чырдын келип чыгышына Асаналиевдин асырап алган балага болгон жаман мамилеси себеп болгон: кыз менен мамиледе орой мамилеси бар, аны көп урчу, кыз андан коркчу. Сот Үмөталиеванын талаптарын толугу менен

канааттандырып, ошол эле учурда Асаналиевди кызды жашы жеткенге чейин багуу үчүн алимент төлөөгө милдеттендирди.

Суроолор:

Бала асырап алууну жокко чыгарууну сотто талап кылууга ким укуктуу? Ажырашуу жөнүндө ишти кароодо сот кандай маселелерди чечиши мүмкүн? Үмөталиеванын доо арызы боюнча сот туура чечим чыгардыбы?

«Бала асырап алуунун механизми» кейси

Үсөновдор эки жашар Каныбекти багып алышкан. Бала асырап алуу эч кандай мыйзам бузууларсыз жасалган. Жубайлар асырап алуунун сырын сактап, бул үчүн башка шаарга көчүп кетишкен. Арадан 7 жыл өткөндөн кийин Каныбектин өз апасы аларды таап, – баланы өзүнө кайтарып берүүнү талап кылып, ал өтө жаш жана келесоо экенин айтып, баласын төрөт үйүнөн жазуу түрүндө баш тарткан. Азыр анын жакшы күйөөсү бар, бирок алар балалуу боло алышпайт жана Кылжиевдик жубайларга бакыт үчүн бир гана нерсе жетишпейт. Бала тууралуу маалыматты төрөт үйүнүн жана балдар үйүнүн кызматкерлеринен Кылжиева алган, ал Үсөновдорду бир жылдан ашык убакыттан бери издеп жүргөн.

Кабыл алуу механизми кандай? Бул учурда асырап алуу үчүн эненин макулдугу керек беле?

Бала асырап алууну жокко чыгарууга кандай негиздер бар?

Алар барбы? Үсөнов эмне кылышы керек?

Текшерүү үчүн суроолор:

1. Баланы асырап алууну жокко чыгарууга болобу?
2. Бала асырап алуу жөнүндө чечимди ким жокко чыгара алат? 3. Баланы асырап алуу үчүн кандай кадамдарды жасоо керек?

Тесттик тапшырмалар

1. Асырап алуу үчүн төмөнкү чечимдер керек:

1. Жарандык абалдын актыларын мамлекеттик каттоо органы.
2. Асырап алууну бекитүү жөнүндө соттор.
3. Жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары.
4. Жергиликтүү мамлекеттик администрация.

2. Баланы асырап алуучу үй-бүлөгө берүүдө, эгерде ал жаш куракка жеткен болсо, баланын өзүнүн макулдугу зарыл:

1. 7 жаш.
2. 10 жаш.
3. 12 жаш.
4. 14 жаш.

3. Жалпы эреже катары, асырап алууда (багып алууда) мыйзам төмөнкүлөрдү болжолдойт:

1. Баланын кан ата-энесинин экөөнүн тең макулдугунун зарылдыгы.
2. Баланын кандуу ата-энесинин биринин гана макулдугунун зарылдыгы.
3. Бул шарттын кереги жок.
4. Мага жооп берүү кыйын.

4. Баланын керектөөлөрүн баалоо аймактык бөлүмдүн кызматкери тарабынан жүргүзүлөт:

1. участкалык инспектор, прокурор, баланын жашаган (болгон) жери боюнча жергиликтүү өз алдынча башкаруунун аткаруу органынын өкүлү менен бирдикте;
2. баланын жашаган (болгон) жери боюнча үй-бүлөлүк дарыгер, участкалык милиция кызматкери, прокурор менен бирге;
3. үй-бүлөлүк дарыгер, баланын жашаган (болгон) жери боюнча жергиликтүү өз алдынча башкаруунун аткаруу органынын өкүлү менен бирдикте;
4. үй-бүлөлүк дарыгер менен бирге.

5. 3 жашка чейинки баланы тарбиялоочу үй-бүлөдө тарбиялоо:

1. асырап алуучулардын бири толук жумушсуз болгон учурда жол берилет;
2. эгерде асырап алуучулардын бири 30 жашка чыга элек болсо жол берилбейт;
3. Асырап алуучулар 30 жашка толгон жана 65 жаштан ашпаса жол берилет.

6. Балдарды асырап алууну каалаган адамдардын атынан жана алардын таламдарында балдарды тандап алуу жана багып алуу максатында ортомчулук ишке жол берилеби?

1. Уруксат берилген.
2. уруксат берилбейт.
3. Ишеним каттын негизинде жол берилет.

7. Фостердик үй-бүлөдөгү баласы (балдары) менен ата-энелердин төмөнкүдөй байланыштарына жол берилет:

1. баланын макулдугу жана аймактык бөлүмдүн кызматкеринин билдирүүсү менен;
2. аймактык бөлүмдүн кызматкеринин макулдугу менен
3. аймактык бөлүмдүн кызматкеринин билдирүүсү менен;
4. жол берилбейт.

8. Багуучу ата-эне болуу мүмкүнчүлүгү жөнүндө корутунду төмөнкү мөөнөттөн кечиктирбестен даярдалышы керек:

1. Арыз келип түшкөн күндөн тартып 5 жумушчу күн.
2. Багуучу ата-эне болуу мүмкүнчүлүгү жөнүндө корутунду арыз келип түшкөн күндөн тартып 30 күндөн кечиктирбестен даярдалууга тийиш.
3. Бардык документтерди алгандан кийин 5 жумушчу күн.

9. Асырап алуучу төмөнкүлөргө укуктуу:

1. жашы жете электердин мүлктүк укуктарын коргоо;
2. сот ата-энелик укуктан ажыратуу (чектөө) жөнүндө иштерди кароодо баланын таламдарын сотто коргоо;
3. жашы жете электи учурдагы багуу үчүн ага тиешелүү болгон каражаттарды тескөөгө
4. баланы Кыргыз Республикасынын чегинен тышкары калтыруу маселесин чечүү жөнүндө.

10. Багуучу ата-энелер (ата-энелер) Кыргыз Республикасынын жарандары боло алышат 30 жашка толгон, бирок 65 жаштан ашпаган

1. 35 жашка толгон, бирок 65 жаштан ашпаган Кыргыз Республикасынын жарандары
2. 30 жашка толгон, бирок 60 жаштан ашпагандар
3. 30 жашка толгон, бирок 65 жаштан ашпаган Кыргыз Республикасынын жарандары
4. 30 жашка толгон, бирок 65 жаштан ашпаган жарандар.

Колдонулган адабияттардын тизмеси:

Ченемдик укуктук актылар:

1. Кыргыз Республикасынын 2021-жылдын 5-майында референдуму тарабынан кабыл алынган Кыргыз Республикасынын Конституциясы;
2. Кыргыз Республикасынын Жарандык кодекси 1996-жылдын 8-майындагы № 15 биринчи бөлүк;
3. Кыргыз Республикасынын Жарандык кодекси, 1998-жылдын 5-январдын экинчи бөлүгү, № 1;
4. Кыргыз Республикасынын Эмгек кодекси 2004-жылдын 4-августундагы № 106;
Кыргыз Республикасынын 2003-жылдын 30-августундагы Үй-бүлө кодекси №201;
5. Кыргыз Республикасынын Балдар жөнүндө кодекси 2012-жылдын 10-июлундагы № 100
6. Кыргыз Республикасынын Жазык кодекси 2017-жылдын 28-октябры, февралы, № 1927;
7. Кыргыз Республикасынын Жазык-процесстик кодекси 2017-жылдын 28-октябры, 2-февралы № 1209; Кыргыз Республикасынын Жазык-процесстик кодекси 2017-жылдын 31-январы, № 17;
8. Кыргыз Республикасынын Жарандык процесстик кодекси от 25 января 2017-жылдын 25-январы, № 14;
9. Кыргыз Республикасынын Административдик-процесстик кодекси 2017-жылдын, 25-января, № 13;
10. Кыргыз Республикасынын " Кыргыз Республикасында калкты социалдык жактан тейлөөнүн негиздери жөнүндө" мыйзамы // 2003-жылдын 12-апрели, N 71, 2005-жылдын 22-июлу, № 111, 2008-жылдын 28-июлу, №177 мыйзамдарынын редакциясында
11. Кыргыз Республикасынын «Ички миграция жөнүндө» 2002-жылдын 30-июлу № 133;
12. Кыргыз Республикасынын «Жарандык абалдын актылары жөнүндө» 200520-жылдын 12 августу апрели, № 6110;
13. Кыргыз Республикасынын «Кыргыз Республикасынын жарандыгы жөнүндө» мыйзамы, 2007-жылдын 21-майы № 70;

14. Кыргызс Республикасынын «Кепилденген мамлекеттик минималдуу социалдык стандарттар жөнүндө» мыйзамы 2009-жылдын 26-майы, № 170;
15. БУУ Баланын укуктары жөнүндө конвенциясы 1989-жылдын 20-ноябры;
16. Балдарга альтернативдик кам көрүү боюнча БУУ жетекчилик принциптери;
17. Балдардын укуктары жана социалдык кызмат көрсөтүүлөрдү өнүктүрүү боюнча Европа кеңешинин токтому, (2010);
18. «Балдарга инвестициялоо: кедейчилик айлампасын бузуу» Европа комиссиясынын токтому (2013).

Окуу китептери, окуу куралдары, монографиялар:

19. Жарандык укук
20. И.А. Толстова, А.А., Гайдашов, П.А. Матвеев. Приеная (фостерная) семья: законодательное регулирование в зарубежных странах. Научная статья. Вестник Самарской гуманитарной академии. Серия “Право” 2019, №1 (22).
21. Мусаева А.К. Фостерная семья как социальный институт в период трансформации общества. Научная статья. ИЗВЕСТИЯ ВУЗОВ, № 5, 2013.
22. О. В. Бессчетнова. Фостерная семья как способ устройства детей, оставшихся без попечения родителей, в соединенных штатах америки. Научная статья. Вестник ТГПУ. 2009. Выпуск 5 (83).
23. Салморбекова Р.Б., Мусаева А.К. Перспективы развития фостерной семьи в Кыргызстане // Современные концепции научных исследований. - М., 2014. - часть № 6. - С. 123-125.
24. Татаринцева Е.А. Реформирование системы институциональной заботы о детях, оставшихся без попечения родителей в России, Англии и Японии. 2011. 26. Шерипов Н.Т. Конституционное право Кыргызской Республики. Учебное пособие. Бишкек.: 2010. – 381 с.